sub piciórele luĭ, cu capulŭ lovitŭ de ferŭ şi de pămêntŭ, numaĭ poseda nicĭ uă armă. Umilitŭ oşteanulŭ, în astă stare, rĕmăsese ca unŭ copilŭ; tigru ajunsese unŭ mielŭ între ţipetele şi gemetele fraţilorŭ, sub apăsătórea ameninţare şi isbire a victimarilorŭ...

Dete mulţiămită luĭ Dumnedeŭ d'a găsi, nefericitulŭ cum era prisonerŭ, d'a găsi puçină apă, uă bucată de pâine, dupĕ ce îlŭ duse în cartierul din Plevna, unŭ colţişorŭ unde să zacă pe pămêntŭ, şi unŭ omŭ care în cât-va se părea a 'lŭ protegea.

Hechim, vechiŭ cunoscutŭ şi amicŭ al Calafatenilorŭ, cum îlŭ vĕdu, cunoscu îndată pe sergentŭ; şi acela care era devotat pe lângă Osman, putu atâta, să feréscă pe unŭ copilŭ, în starea asta, de maltractările şi de crudimile feroşilorŭ başibuzucĭ şi cerchesĭ.

Dupe duoĕ sĕptĕmânĭ prisonerii ruşĭ şi românĭ fură duşĭ la Constantinopole, păziţĭ, escortaţĭ de trupe. Osman trimise tot atuncĭ şi unŭ raportŭ detaliatŭ Sultanuluĭ, despre luptele petrecute la 30 Augustŭ şi pênă la începutu luĭ Septembre.

Acolo, în cartierulŭ Beiolu şi Beşic-Taşi, către palatul Dolma-bacce seraĭ, uă mulţime de bărbaţĭ şi femeĭ ardéŭ de curiositate să védă pe aceştĭ prisonerĭ, precum şi noĭ avurămŭ acea curiositate când se aduseră ceĭ dântêĭ prinşĭ turcĭ, ofiçerĭ şi soldaţĭ luaţĭ de la Şiştov şi Nicopole, şi între aceştia chiar şi pe Hasan paşa, comandantele lorŭ; pe cari îĭ vĕdurămŭ cum eĭ trecură de la uă gară la alta, pe marginea capitaleĭ Bucuresci, spre a fi duşĭ în Rosia. Ast-fel alerga acolo mulţimea căscătorilorŭ de gură ca să védă pe dişiĭ prisonerĭ.

XVII

## CAMPANIA URMATĂ DESPRE RACHOVA—VIDIN

Aci cugetarea rĕmâne învĕluită ţinêndu-ne mâna pe frunte. Vomŭ nara pe scurtŭ.

La uă septĕmână din luna Octombre, cu unŭ timpŭ pré înaintatŭ tomnatecŭ; ploase multŭ, ninsese, geruise, cu nisce căĭ stricate mlăştinóse, încât se părea că Bulgaria întrégă e uă mare de noroiŭ; comunicaţia cu anevoe se făcea, podulŭ de la Turnu-Măgurele s'a ruptŭ, şi cu uă sumă de greutăţĭ armateĭ care nu era îndestul de bine echipată pentru uă campanie de iarnă, în câmpŭ deschisŭ, p'în bordee cu umiditatea cea mare p'în tranşeurĭ, şi aprópe lipsită de hrană, i se ordonă, la 7 Octombre, după lucrarea maĭ multorŭ paralele cu cari se apropiaseră, să atace eară acea redută care era tot în posesiunea Otomanilorŭ.

Cu mortierele ce s'a fost luat de la inamicŭ din diferite bateriĭ de la Nicopole şi ce s'aŭ găsitŭ înlăuntru reduteĭ care se cucerise, s'a servitŭ cu ele alăturĭ cu alte bateriĭ, din tranşee, fiind date sub comanda căpitanuluĭ F... cu cari bătea înlăuntru tranşeelorŭ turce.

Earăşĭ se auḑiră tobele cu sunetu lorŭ înviuĕrătorŭ dândŭ alarmă, şi trompetele semnalândŭ întocmirea şi mergerea înainte cu pasŭ ostăşescŭ; earăşĭ se a-

coperi aci orizontele şi atmosferă de trăsnete din artilerie şi puscile pedestraşilorŭ; earăşĭ încăirare, măcelŭ cruntŭ şi năvălire pre dealurile înegrite cu sacrificiulŭ a uă mulţime de ostaşĭ românĭ căciulanĭ şi vênătorĭ, căḑuţĭ în şanţurĭ de a escalada pe parapete, ca să póte intra cu orĭ ce preţŭ de a cuceri ḑisulŭ fortŭ.

Óre de ce folosŭ era luarea cu atâtea sacrificiĭ aceleĭ redute? E chestiune de apreciare pentru bărbaţiĭ competinţi...

Acum se începu atacul prin unŭ batalion de la VI dorobanţĭ, din regimentul XIII idem, V şi VII linie, şi batalionul I de vênătorĭ, conduşŭ de unŭ june maiorŭ bărbatŭ inteliginte. Fără să 'ĭ numimŭ aci, sûntŭ cunoscuţĭ comandanţiĭ cari împinseră acţiunea cu multă vigóre spre acea parte, în acéstă ḑi la începutulŭ luĭ Octombre; încât şi intraseră, dupe nisce asalturĭ impetuase, ostaşi noştri earăşĭ în acea redută, durând lupta ca vre uă cincĭ ore. Resultatulŭ fu tot acela petrecutŭ, cu tot coragiulŭ luptătorilorŭ, precum a fost cu uă lună îndărĕtŭ. Către séră, dupe ce Româniĭ intraseră în redută, dupĕ ce puseră tótă bărbăţia d'a se întări şi a goni din ea pe Turcĭ, dupe ce cerură să le vie trupe în ajutorŭ, nevenindu-le îndată, fură nevoiţĭ a se retrage şi a intra în tranşeurile lorŭ. Nóptea rece viscolită cu spicŭ de néoă, îĭ găsi tot în stare ca în luna trecută, cu uă mulţime de morţĭ şi răniţĭ rĕmaşĭ în şanţurĭ şi pe câmpŭ. Despre numĕrulŭ lorŭ, foile publice ni 'l a reprodusŭ, miĭ de morţĭ cu răniţĭ!..

Precât se vede, déca M. Sa Ţarul a avut nevoe de serviciulŭ armateĭ române, acesta s'a îndeplinitŭ; că, pe lângă atacurile ce armata rusă făcu redutelorŭ spre par-

tea de la Sud şi Vest, apoĭ aceste continue asalturĭ a atras tótă atenţiunea şi vigórea armateĭ luĭ Osman, grămădindu-se spre puncturile unde atacaŭ Româniĭ la Estŭ şi Nordŭ. Cu acestŭ chipŭ guarda imperiale avu timpŭ să vie tótă, să se desfăşure aci; şi, împreună ea cu Româniĭ, să împresóre Plevna de tóte părţile ca unŭ zidŭ tare de ferŭ. Spre uă parte, despre Vestŭ, maĭ 'nainte de acésta, Turciĭ avuseseră unŭ drumŭ deschisŭ de comunicaţiune; p'acolo, la finele luĭ Septembre, priimiră eĭ trupe şi provisiune, şi chiar trimiseră p'acolo prisioneriĭ la Constantinopole despre care am maĭ vorbitŭ; şi acésta în urma la ḑiumătatea luĭ Octombre fu împresurată. Neprevederea luĭ Osman d'a rĕmânea atâta timpŭ acolo!..

La 18 Septembre, Generalu Totleben, cel renumitŭ în defensarea Sevastopoleluĭ la 854, s'a presintat, la cartierul generale la Poradim, Domnitoruluĭ, cu care apoĭ a visitat posiţiunile şi întăririle împregiurul Plevneĭ. Eĭ s'aŭ însoçit pe urmă şi cu Marele Duce Nicolae, care sosise de la Gorni-Studen, de a cerceta şi a vedea aceste fortificaţiunĭ, de a pregăti maĭ repede şi maĭ sigurŭ căderea Plevneĭ. Generalu Totleben de aci rĕmase pe lângă persóna Domnitoruluĭ consultându-se şi lucrândŭ împreună la marile operaţiunĭ ce reclama campania acésta, precum şi alţĭ oficerĭ şi diferite persóne de stat cu tot felul de uniformă şi cu titlurĭ însemnate, cari încongiuraŭ marele cartierŭ românescŭ al Domnitoruluĭ.

Să nu uitămŭ a ḑice duoĕ vorbe în favorul cavaleriei rómâne de roşiorĭ şi călăraşiĭ, pè cari i am maĭ numitŭ; eĭ continuŭ în intervalul acestorŭ atacurĭ făcură recunóscerĭ prin diferite părţĭ şi fu gata să dea energiculŭ lorŭ

ajutorŭ trupelorŭ când ar' fi fost atacate de cavaleria musulmană. Ast-felŭ după ce eĭ într'unŭ rândŭ împreună cu Rușiĭ aŭ prins unŭ convoiŭ cu maĭ bine de 300 cară provisiunĭ și uă numerósă artilerie, destinate a veni luĭ Osman, rĕmânêndu-le ómeniĭ și carăle prisonerĭ, apoĭ la 5 Septembre, s'aŭ întêlnitŭ cu cavaleria turcă de Cerchesĭ; s'a luptat cu dênșii, a omorît pe maĭ mulțĭ, și a luat de la eĭ unŭ stindardŭ care ilŭ trimiseră M. S. Domnitoruluĭ... Acea cavalerie era comandată de ênsușĭ Caimacamul din Rachova.

Pentru ca armata română să îndepliniască actulŭ eĭ, în espedițiunea din Bulgaria, urma ca uă parte din regimentele eĭ să facĕ fația spre Dunăre, către Rachova și Vidin, combinândŭ atacurĭ, asupra acestora, dimpreună cu armata care se găsia pe marginea Dunăreĭ la Bechet și la Calafat.

Decĭ, pornind uă parte a armateĭ chiarŭ de dinaintea Plevneĭ, care, unită cu alte trupe din reservă, în curênd ea avu succese încoronate către ȡisele puncturĭ.

Lăsămŭ despre acésta să vorbiască sergentul de la artilerie care a mers cu bateria și s'a luptat acolo.

Mărian care tot plânse pentru Mitea nesciind ce sórtĕ va fi avêndŭ, priimi, după duoĕ lunĭ, când veni la Bucurescĭ cu prisoneriĭ turcĭ, uă scrisóre lungă, în care se descria detaliindŭ campania despre Rachova, aprópe ȡi cu ȡi, ce 'ĭ o trimisese Viscol, precum eĭ avuseseră învoire. Eată ce conține acea scrisóre:

«După ce plecarămŭ de la Grivița, în urma ataculuĭ din 7 Octombre, trecurămŭ prin Verbița, Calisavat, Riben, Tristinicu-bulgărescu, și înaintarămŭ peste rîul Vidu

pênă la uă comună Ghighi. Acésta e situată treĭ chilometre maĭ d'oparte de Măgura, sub dealurĭ marĭ pe carĭ era nisce forturĭ cu bateriĭ a le Turcilorŭ. Compania I de geniu a construit peste rîul Ister (Iscar), apa care curge p'alăturĭ, unŭ podŭ ca să putemŭ trece cu artileria, cavaleria și carăle ósteĭ pe elŭ, ca să mergemŭ asupra Oreaveĭ (Rachova). Lócuitoriĭ din Ghighi sûntŭ creștinĭ. Satul a fost jefuit de Cerchesĭ; că astă-ḑĭ nu găsescĭ în elŭ nimicŭ, nicĭ cu banĭ. Pâine, vinŭ, tutunŭ de nicĭ unele nu e. Veĭ sci că oștirea nóstră numaĭ are cămeșĭ și încălțăminte. Infanteria a început să încalțe opincĭ; uniĭ soldațĭ taie din pólele de la manta ca să facă obiele la picióre.„

„La 5 Noembre, trupele adică: unŭ bat. din reg. IV dorobanțĭ, unul din al III idem, câte unul din reg. I și al X, restul de câte-va companiĭ carĭ aŭ scăpatŭ de la Plevna din reg. VI dorobanțĭ, trupe de artilerie bateria III, IV și V, și uă baterie de pompieri noștri de Bucurescĭ, geniŭ comp. I, cavalerie duoĕ regimente roșiori. Călărașiĭ regimentul II, idem duoĕ escadróne din regimentul IX, și duoĕ escadróne din reg. III, precum și sanitari aĭ corpurilorŭ; tóte aceste plecară din Ghighi, sub ordinile Coloneluluĭ Slănicieanu, avênd ochiĭ ațintițĭ de a lua Rachova și Vidinu. La satul Vădinu, în óre-care distanță îndărĕtu de Rachova, era unŭ micŭ fortŭ ocupatŭ de nizamĭ, care l'am fi putut privi ca uă avangardă a trupelorŭ turce. Acest fortŭ fu părăsitŭ de Turcĭ când trupele române înaintară în recunóscere. Oștirea sosind séra lângă acest satŭ bivoacă acilea, și a duoa ḑi urmă drumul înainte. Cavaleria în recunóscerea ce făcu perdu unŭ

sub-locotenentŭ și unŭ sergent-major. Nizamiĭ fură goniţĭ în urmă ce duoĕ proiectile eclatară în miḑlocul bordeeloră cari se aflaŭ mascate de retranșementŭ. Cavaleria fu nevoită să jóce rolu de infanterie, să descalece; cóci, pe când Turciĭ fugéŭ, nu putea să 'ĭ goniască călare din causa tĕrêmuluĭ care este neregulatŭ, maĭ mult dealurĭ. A doua-ḑi oștirea sosi la satul Galova, aĭ căruia locuitorĭ, Cerchesĭ și Tătarĭ, aŭ fost fugitŭ ducênd cu dênși ce aŭ putut lua. Vîrful avangardeĭ intrândŭ în elŭ și găsindu-lŭ pustiiŭ, dete focŭ la câte-va case și în urmă se aprinseră și arseră pătulele, șire cu paie, și tot ce se afla pe lângă aceste case. Incendiulŭ a durat uă ḑi și tótă nóptea, că se vĕḑu lumina flacăreĭ pĕnă la Rachova. De acolo trupele tăbărîră în bivoac asupra satuluĭ Salanoviţa, care e în spatele Rachoveĭ. Posiţiunea astuĭ orașŭ e în partea o-pusă dealuriloră ce le priviamŭ. Pe crestetul acestoră înălţimĭ eraŭ întăririle turcescĭ, cari dominaŭ orașul și părţile de prin pregiuru-ĭ. Lupta la Rachova începu luniĭ diminéţă la 4 ore. Trupele porniră a ocupa posiţiunĭ: cele d'ântêiŭ fu artileria urmată de regimentele de dorobanţĭ. Fiind céţă de diminéţă, Turciĭ nu putură a vedea avansarea trupeloră nóstre, de și eĭ sciaŭ că eramŭ în apropiere de dênși. Pe dată ce artileria se puse în posiţie de a combate, eĭ o aŭ vĕḑutŭ, și traseră unŭ tunŭ care nu avu nicĭ unŭ efectŭ. Posiţiunea care Turciĭ o ocupa pe dealurĭ din spatele orașuluĭ era asigurată de 4 întărirĭ cu tunurĭ, duoĕ posturĭ de infanterie, și deosebit de acestea pămêntul plin de obstacole naturale a le tĕrêmuluĭ, dealurĭ, vălcele etc. Artileria română se puse drept în faciă de bateriile turcescĭ. Uă baterie, pompieri nostri,

bătea aripa stângă, spatele li 'lŭ bătea tunurile de peste Dunăre din bateriile de la Bechetŭ, aripa dréptă bătea bateria IV de artilerie. La începere bateriile ţinură ca duoĕ ore bombardarea făcêndŭ locŭ infanterieĭ d'a înainta, apoĭ se desfăşură tiraliorii din reg. IV dorobanţĭ, cari apucară spre aripa dréptă unde era uă mulţime de turcĭ într'-unŭ fortŭ. Infanteria înaintă pe sub dealŭ; şi fără ca Turciĭ să póte întrerupe mersulŭ acestorŭ năvălitorĭ oştenĭ, se pomeniră că tot câmpul era acoperitŭ de şirurĭ de tiraliorĭ a le ósteĭ care veni, şi fortul lorŭ la miḑlocŭ priimind plóie de glónţe. Turciĭ se vêḑură nevoiţĭ a părăsi fortulŭ, şi, fură goniţĭ, în desordine, cŏcĭ adversariĭ le era în spate. Dorobanţiĭ le ocupă fortulŭ acesta din drépta, eară Turciĭ intrară în al duoilea, cel care era spre stânga. S'a vêḑut cum unŭ ofiçerŭ turcŭ fiind călare lovia cu spada pe soldaţĭ ca să'ĭ întórne înapoĭ să reocupe posiţiunile lăsate; elŭ căḑu dupe calŭ lovit de unŭ glonţŭ de la aĭ noştri. Dupĕ acésta urmă uă luptă neîntreruptă; lanţul de tiraliori românĭ apropiinduse pênă la 100 metrĭ de fortulŭ turcescŭ, ocupând nisce gropĭ de pe lângă drum cari îĭ favorisa mult pentru acelŭ atacŭ. Pe-dată ce infanteria se suise pe dealurĭ, sosi şi bateria de pompierĭ în urmă-ĭ, care se aşeḑă în spatele inamiculuĭ; şi astfelŭ din tóte colţurile curgéŭ obuse asupra capetelorŭ turcescĭ şi uă continuă grindină de glónţe care îĭ îngrozi. Tótă ḑiua şi vre-uă treĭ ore nóptea a durat acéstă luptă; apoĭ se dete retragerea, cŏcĭ acestĭ bravĭ apropia consumarea materialuluĭ de luptă ce 'l avuseseră cu dênşi, lăsând asigurare de pază vedetele cavaleria. Artileria şi infanterie se retrase în locul unde a dormit în nóptea

cee-laltă, in dealurile apropiate. În lupta acesteĭ ḑile, pe lângă perderile ce avurămŭ în ómenĭ şi treĭ patru oficerĭ, avemŭ a regreta mórtea unuĭ oficerŭ bravŭ : Maiorulŭ Iene. Col. Măldărescu, şi Maioru Mateescu aŭ fostŭ rănițĭ mortalŭ...„

„A duoa ḑi de diminéță se disposa ca să se dea lovire din alte posițiunĭ. Când trupele înaintară spre partea aceea, bagagele şi bucătăria companieĭ a 4 din reg. VI de dorobanțĭ greşiră drumulŭ, fiindŭ negură, şi se apropiară de avanposturile turcescĭ; ast-felŭ că inamiculŭ le vĕḑu şi se repeḑi iute de le luă, fără ca să fi simțitŭ trupele nóstre cari eraŭ cam în depărtare de acolo. Ómeniĭ, ce însoçiaŭ carăle, fiindŭ puçinĭ, fugiră şi lăsară totulŭ în mâinile Turcilorŭ. Unŭ sergentŭ şi unŭ caporalŭ, din ceĭ cari însoçiaŭ convoiulŭ, alergară şi anunțară duoĕ escadróne de călăraşĭ, cari pe dată 'sună alarma, ḑicêndŭ că Turciĭ aŭ înaintatŭ spre aripa dréptă părăsindŭ posițiunea ce aŭ avut-o. La aceste semnale tóte trupele se siliră a le eşi înainte spre a'ĭ înapoia. În urmă veni scire de cele întêmplate cu convoiulŭ; şi ast-felŭ trupele rĕmaseră în nemişcare pênă spre séră. Atuncĭ s'aŭ apropiatŭ earăşĭ de aripa stângă, şi deteră acolo uă puternică lovitură. Călăraşiĭ de Gorjiŭ, conduşĭ de căpitanu Leca, greşindŭ drumulŭ. fiindŭ întunericime cu céță, nemeriră de eşiră în spatele nizamilorŭ. Cu acésta îĭ puse în zăpăcială şi'ĭ făcu a perde gustulŭ de uă împotrivire maĭ lungă. Sûnt voinicĭ şi mândri aceştĭ călăraşĭ!.. Turciĭ, desperațĭ dupe uă asemenea aspră amenințare care le venia de la oştirea nóstră, câtŭ şi de la cea de peste Dunăre comandată de gen. Lupu, adunară uă mulțime de cară cu forța de prin

orașŭ, și pe la orele patru nóptea porniră a fugi spre Lom-Palanca.„

„În acestŭ intervalŭ, eĭ despóie de îmbrăcăminte morțiĭ și rănițiĭ românĭ, făcêndŭ barbara faptă d'a omorî pe ceĭ cari nu se putură retrage fiindŭ greŭ rănițĭ, și le luă cămĕșile de pe dênșiĭ; rĕdicară în vre-uă duoĕ cară pe rănițiĭ turcĭ; pe morțiĭ lorŭ 'ĭ aŭ adunatŭ și 'ĭ aŭ îngropatŭ lângă parapete, lăsândŭ pe câmpŭ numaĭ caiĭ morțĭ; și, ast-felŭ, pregătițĭ și încărcândŭ tóte ale lorŭ, lăsară forturile și 'șĭ urmară calea încă de cu nópte. Mișcarea lorŭ a fostŭ simțită de vedetele române, și îndată câte-va escadróne de Călărașĭ, Roșiorĭ și infanteriă porniră a'ĭ goni dupĕ urmă.„

„Fugindŭ ast-felŭ Turciĭ din Rachova, eraŭ nevoițĭ în cale să trécĕ podulŭ, care e ca uă oră și ḑiumĕtate în depărtare peste rîul Augusto. Duoĕ companiĭ de dorobanțĭ din reg. I, sub comanda căpitanuluĭ Merișescu și locotenentuluĭ Popescu, apucaseră posițiune din ḑiua cee-laltă și se retranșeaseră, dupe ordinile maioruluĭ Mateescu, dinaintea poduluĭ ḑisŭ, lângă satulŭ Hârleți. Ajungêndŭ colóna turcă ca să trécĕ podulŭ, dorobanțiĭ o lovi cu unŭ focŭ violinte din armele lorŭ, și îndată podulŭ și țĕrmiĭ dimpregiurŭ se acoperi de mormane de morțĭ și rănițĭ. Acestĭ dorobanțĭ ținură bărbătesce lupta cu Turciĭ în timpŭ de patru ore; dupĕ care, inemiciĭ aŭ fostŭ bătuțĭ și împrăștiațĭ, și ceĭ cari scăpară din Turcĭ, fugiră în desordine prin pădurĭ, și mulțĭ căḑură prinșĭ, fiindŭ urmărițĭ de călărașĭ. Călariĭ turcĭ, fórte puçinĭ, trecuse prin apă maĭ 'nainte împreună cu tunurile, cari, spre a le putea trece, fiind-că era nomolŭ mare alŭ gârleĭ, fuseră nevoițĭ a arunca câte-va cară de

corturĭ, sacĭ cu pesmețĭ și alte bagage făcêndu-le ca unŭ podŭ, ajutândŭ cu brațe de ómenĭ și punêndŭ umerile ca să le têréscă și să trécă cu ele prin acestŭ rîŭ. Când fu să trécă celelalte carĕ cu munițiune, chesónele cu ghiulele, producte și câte le ducéŭ Turcii cu dênși, furĕ prinse și luate de călărașiĭ românĭ carĭ îĭ sosi dupe urmă. Tóte acestea fură aduse la Rachova, pe care, în diminéța de 9 Noembre, Românii se făcură stĕpânĭ intrândŭ oștile în orașŭ. Numĕrulŭ morțilorŭ dintre românĭ acolo se adună ca la vre-uă 200, ear al Turcilorŭ, considerând duoĕ loviri ce priimiră, una d'asupra orașuluĭ și alta la podŭ, ne vine a crede că va fi întreitŭ maĭ mare. Se dice că s'aŭ luatŭ vre uă câțĭ-va prisoneri, earŭ ceilalțĭ turci se duseră că nu li se maĭ putu găsi urma.‘

„Se scie că s'a găsitŭ în carăle Turcilorŭ, cari le aŭ prinsŭ Românii, duoĭ soldațĭ dorobanțĭ rănițĭ, pe cari Turcii îĭ luase prisionerĭ. La întrebarea care le a fost făcutŭ eĭ de câtă armată română a venitŭ asupra orașuluĭ Rachova, unulŭ dintre prinși, maĭ alesŭ fiind unŭ recrutŭ, a rĕspunsŭ că șése sute infanterie și opt-decĭ de tunurĭ. Ast-fel Turciĭ nu putură nimicŭ înțelege de la aștĭ prisionerĭ.

„Rachova e unŭ orășelŭ în fașiă cu Bechetulŭ peste Dunăre; este situatŭ pe uă pantă de dealŭ. Locuitoriĭ sûntŭ Românĭ, Bulgarĭ și Turcĭ. Cele maĭ multe din casele și prăvăliórele turcilorŭ sûntŭ deșertate. Cu părere de rĕŭ am vĕdutŭ pe soldațĭ rupêndŭ, stricândŭ, dândŭ focŭ și jefuindŭ din aceste case. Prăvăliile și casele maĭ marĭ ce le posedase Turciĭ, acum sûntŭ grajdurĭ pentru caiĭ nostri. Mulțĭ curioșĭ trecură printre trupele din Be-

chetŭ venite de acéstă ocasiune la Rachova prin vase și pontóne.‹

›Notez aci, tóte casele turcescĭ de la bordeiŭ și pênă la palatŭ aŭ în interiorŭ camerilorŭ nisce divanurĭ scunde, saŭ prispe de pămêntŭ, pe cari eĭ dórme. Lângă sobă este unŭ colțŭ despărțitŭ unde este baia; pe josŭ baia e tĕncuită cu cimentŭ; în sobă sûntŭ așeḑate duoĕ óle de pămêntŭ zidite, pentru ca în ele să încălḑiască apă. Pe pârețĭ e numaĭ firide și dulapurĭ cu usciórele sculptate, cari acestea ținŭ mascată ușa de la baie. În afară se vĕdŭ grădinĭ, chioscurĭ de véră și boltă de viie, cari acum tóte sûntŭ stricate.‹

›Șeḑêndŭ trupele nóstre în Rachova pênă la 23 Noembre, regimentele aŭ lucratŭ în astŭ intervalŭ uă mulțime de bateriĭ și tranșeurĭ nouĭ, de asigurare.‹

›În ḑiua de 23, trupele plecară din Rachova și séra aŭ ajunsŭ la comuna Codosluĭ; unde artileria, geniu și ambulanțele aŭ bivoacatŭ în margine, eară infanteria fu încartirată prin satŭ. La 24 înaintarămŭ spre Çibru-Palanca, unde poposi numaĭ geniu și artileria divisionară, earŭ infanteria merse înainte. În ḑiua de 25 porni cele rĕmase în Çibru-Palanca și înaintarămŭ, tóte trupele spre Lom-Palanca, unde séra ajunserămŭ târḑiŭ și intrarămŭ în orașulŭ Lom, care fusese părăsitŭ de trupele turce. În tot timpulŭ mersuluĭ uă secțiune de dulgherĭ aŭ precedatŭ armata și aŭ stabilitŭ peste rîulŭ Çibru unŭ podŭ paserelŭ pe care a trecutŭ infanteria, eară cavaleria și artileria aŭ trecutŭ prin apă; tot aceștĭ dulgherĭ aŭ lucratŭ peste rîulŭ Lom unŭ podŭ de duoĕ vase, pe care a trecut infanteria, earŭ cavaleria urmă ca și maĭ susŭ.

Trupele sosite în Lom-Palanca se așeḑă în cuartire. Cavaleria pe ḑiua de 25 făcu recunóscere la Arcer-Palanca.‹

„În ḑiua de Crĕciunŭ se dete atacul în pădurea de lângă Arcerŭ. (Să nu uitămŭ că tóte aceste posițiunĭ sûntŭ în apropriere de marginea Dunăreĭ, și pe carĭ Turci le avură maĭ mult saŭ maĭ puçin întărite). În acéstă pădure se află uă mică casarmă, care era încongiurată de retranșemente cu taluzu interiorŭ îngrăditŭ de nuele. Ea era puçin depărtată de malulŭ rîuluĭ Arceru ce curge pe dinaintea sa, și podulŭ apeĭ era construitŭ cam în deschiḑĕtura acesteĭ fortificărĭ. Și aci dorobanțiĭ se arĕtară voinicĭ. Tóte acele întărirĭ dimpreună cu nizamiĭ carĭ le apĕraŭ, și carĭ ținéŭ ochiĭ către Lom de a face uă surprindere, fură învinse, și Turciĭ împrăștiațĭ în urma uneĭ lupte de duoĕ ore...‹

„Cât am șeḑut în Lom-Palanca, în timpŭ de uă lună geniu a lucrat cincĭ bateriĭ pentru apĕrarea orașuluĭ; treĭ din acestea eraŭ în partea despre Vidiŭ, earŭ cele-lalte în partea opusă. Acéstă companie maĭ lucră în decursul astuĭ timpŭ unŭ podŭ permanentŭ pe taracĭ avênd uă lungime aprópe 50 metri peste rîul Lom, legând cu acestŭ chipŭ comunicația orașuluĭ cu satele vecine și cu șoséoa Lom-Sofia. În acestŭ intervalŭ cât șeḑură oștile și se lucrară cele maĭ susŭ arĕtate în Lom-Palanca, căḑu Plevna.‹

„Trupele de infanterie reg. I de linie, reg. IV dorobanțĭ, reg. I artilerie sosi peste puçin timpŭ dintr' acolo la Lom-Palanca, și aci se repausară câte-va ḑile; în care timpŭ batal. II din reg. II linie, și alte trupe din divisiunea a duoa, porniră către orașul Belogracicŭ. Ele aŭ pus asediu la citadela numită ast-felŭ, ce e către granița

Serbii, pe care a bombardat-o în timpŭ de câte-va ḑile. În ḑiua de 24 Decembre grosul trupelorŭ porni din Lom-Palanca, dirigiându-se spre comuna Tatar-mahala, unde aŭ petrecutŭ uă nópte. Şi fiind-că satul acesta e pré micŭ, trupele aŭ trasŭ prin satele vecine cari sûntŭ cu totulŭ apropriate. A duoa-ḑi înaintarămŭ spre Arcerŭ-Palanca unde sosirămŭ séra. Compania de geniu dimpreună cu trupe de dorobanţĭ deschise şi lucră iute unŭ drumŭ d'a dreptu peste dealu către satul Găitănița. La 26 trupele înaintară spre Găitănița. La 28 plecă cea din urmă trupă din Arcerŭ. În acea ḑi sosi şi compania geniuluĭ cam pe la amiaḑĭ la Găitănița şi se puse îndată d'a lucra unŭ drumŭ maĭ dreptŭ pentru infanterie către Gladovin. În acea ḑi séra, maĭ multe trupe fiind reunite bivoacară dinnaintea satuluĭ Ivanovcea care este aprópe de uă pădure. Oştirea dormi afară pe zăpadă aşternêndŭ crăcĭ de tufe cu frunsele pe ele şi făcêndŭ focurĭ marĭ din distanță în distanța. Acestŭ cătunŭ avêndŭ numaĭ vre uă 20 case e locuitŭ de Românĭ; elŭ a fost fundatŭ acum vre uă cincĭ-ḑeci de anĭ de nisce locuitorĭ refugițĭ de la noĭ din țéră. În ḑiua de 29 Decembre trupele înaintară spre Nazîr-mahala; geniu repară îndată unŭ podŭ pe şosea care a fost arsŭ de Turcĭ, şi podulŭ fiind lipsă nu putea trece artileria. În înseratŭ de tot trupele intrară în acéstă comună. Nóptea se dete aci alarmă pentru încercare, de către comandantul brigadeĭ. Aci se proiectă facerea unorŭ tranşee simple pe înălțimile dintre Nazîr-mahala şi Vitbol; lucrulŭ continuă şi a duoa-ḑi. La 2 Ianuarie oştirea înaintă spre Bela-rada, pe unŭ drumŭ reparatŭ în parte de uă secțiune de săpătorĭ; séra intrară în satŭ şi se puseră

în cuartiră făcêndă parculă de tunurĭ în spatele luĭ. Diminéța în ḑina de 3 Ianuarie uă avangardă turcéscă veni în recunóscere eșindă din satulă Novoselnița și Tatargică. Turciĭ fură respinșĭ și goniţĭ cu câte-va salve de tunurĭ ce se dete din partea dréptă și cea stângă a satuluĭ Belarada.‘

‚În diminéța de 9 Ianuarie se dete atacu satuluĭ Tatargică și se luă fără nicĭ uă perdere. În ḑiua de 10 fu atacă puternică asupra satuluĭ Smărdan care era fortificată și apĕrată cu energie de către nizamĭ. Artileria nóstră înfrânse și amuțĭ pe cea a Turciloră. Dorobanțiĭ și aci arĕtară bărbăție și vigórea armeloră loră.‘

‚Smârdanu înfăçișa, alăturĭ cu satulă Inova, întăriturĭ uriașe, ca cincĭ chilometre aprópe de Vidin. Forma fortificațiuneĭ este lunete legate prin șanțurĭ în zigzagă, în depărtare de ună chilometru una de alta, pline cu oștire și susținute de trupele din numita cetate... În scurtă, tranșeurile și bateriile inamiculuĭ cari 'ĭ promitea destulă siguranță de apĕrare, fură luate de bravĭĭ nostri. Turciĭ se luptară, ținură cu tóte foțele și nu voiră să dea armele. Eĭ fură învinșĭ; avură maĭ mulțĭ morțĭ și răniţĭ; ca 240 căḑură prinși în mâinile Româniloră, cu comandațiĭ loră, prisonerĭ, și patru tunurĭ crupă ce se aflaă în bateriile acelea... Aci reg. I de linie al IV și VI linie, și dorobanțĭ compania 5 și 8... cari aă fost angagiațĭ aă perdută ca la 300 ómenĭ morțĭ și răniţĭ.‘

‚În acelă timpă, de la 2 Ianuarie pênă la 22, s'aă făcută continuĕ lucrărĭ și uă mulțime de fortificațiunĭ. Companiile de geniu în timpă de 13 ḑile aă rĕdicată duoĕ forturi pe înălțimea din drépta și 'n stânga a satu-

luĭ Bela-rada, cari rĕmaseră neterminate, şi duoĕ liniĭ de tranşee legândŭ forturile acestea cu cele de la Rupcea şi Tatargicŭ. Unŭ plutonŭ din acéstă companie cu unŭ Sublocotenentŭ, a fortificatŭ posiţiunea Rupcea cu tranşee făcêndŭ uă baterie scufundată; apoĭ duoĕ podeţe pentru a trece infanterie: unulŭ pe rîulŭ St. Petru, şi altulŭ pe Topolniţa, — legêndŭ acestea cu Bela-rada şi Smărdan. Secţiunea de dulgherĭ aŭ lucratŭ duoĕ podeţe pentru artilerie, la uă móră înapoia satuluĭ Rupcea; uă companie de la XV dorobanţĭ a lucratŭ nopţile la închiderea complectă a tranşeeĭ a văiĭ în drépta rîuluĭ St. Petru şi la perfecţionarea tranşeelorŭ din façiă şi în stânga satuluĭ Rupcea; şi alte uă sumă de lucrărĭ şi bateriĭ cari vorŭ rĕmânea, despre asediulŭ asteĭ cetăţĭ, pentru viitorime, unŭ suvenirŭ de călcarea armateĭ române sub zidurile Vidinuluĭ. Acéstă cetate e încongiurată de lucrărĭ de bateriĭ şi 'ĭ pregătimŭ unŭ atacŭ violentŭ.‘

„Maĭ tótă armata de la Plevna şi din alte părţĭ, (afară de uă brigadă reği. III şi V împreună cu călăraşĭ ce a escortat prisionerĭĭ în capitală) s'a grămăditŭ aicĭ, lăsând micĭ garnisóne în oraşele cari le a ocupatŭ. Canonada urmează cu uă vigurósă bombardare asupra Vidinuluĭ... Credemŭ că peste puçine ḑile póte îlŭ vomŭ lua... Saŭ, dupe uă capitulare, dupe cum se aude, o să ne răsfăçiămŭ în elŭ, o sa ne preumblămŭ pe stradele luĭ, pe parapetele cetăţeĭ, precum ne preumblămŭ în vre unŭ oraşŭ la noĭ, saŭ ca pe dărămăturile de la Ismail!..‘

## XVIII

## CĂDEREA PLEVNEĬ

Vomŭ întórce a nóstră privire într'acolo unde s'a petrecutŭ înverşunata împotrivire, de amênduoĕ părţile armatelorŭ, şi apĕrarea cea eroică a trupelorŭ luĭ Osman de prin posiţiunile ce ele ţinéŭ. Inamiculŭ cel maĭ forte, ce urma să 'şĭ batĕ jocŭ de tóte aceste opintirĭ din partele, era timpulŭ de iarnă care venia cu tóte bĕtăile : néoa, geru, viscolŭ, lipsa de hrană, de îmbrăcăminte, încălţăminte, şi cu nisce adversarĭ carĭ îĭ constrêngea, închiḑêndu-ĭ într'unŭ cercŭ restrênsŭ cu lucrările paralele pré mult înaintate, şi cu maĭ mult de una sută-cincĭ-ḑecĭ de miĭ oşirĭ cari împresurase pe Turcĭ. Înlăuntru în Plevna, tóte grajdurile şi casele cele maĭ însemnate şi geamiile eraŭ încărcate de bolnavĭ lipsiţĭ de miḑlóce de căutare şi tóte curţile şi beciurile pline de morţĭ, afară de ceĭ căḑuţĭ în luptă. Câţĭ-va oficerĭ străinĭ cari fuseseră cu Osman, bărbaţĭ cu prevedere, se retraseră cu ocasiunea celuĭ din urmă convoiŭ care adusese provisiunĭ la Plevna. Vre unŭ ajutorŭ şi înlesnire de cele necesare, aşteptândŭ Turciĭ de la alte corpurĭ, nu se vedea venindŭ de nicăiria ; şi timpulŭ înainta, Noembre, precursorulŭ gerósei iernĭ. În astŭ intervalŭ succesele armateĭ ruse în Asia fură trômbiţate de ḑiare... Osman nu priimise nuvele cam de

mult, loculŭ în care era închisă fiind cernată de oștirile susŭ ḑise; și tóte drumurile întărite cu lagăre și redute.

Generalulŭ Gurko, generalŭ renumitŭ de dinaintea Plevneĭ în capulŭ gardeĭ imperiale ruse, trimite prin sentinele de călărașĭ românĭ unŭ plicŭ care îlŭ priimi sentinelele turce, fiind adresatŭ : *Escelenții Sale Osman învingĕtorulŭ.* Acestŭ plicŭ conținea uă scrisóre și unŭ ḑiarŭ englesŭ care descria strălucitele succese a le armateĭ ruse și luarea Carsuluĭ. Cam acestea coprindea astă scrisóre : Escelență! Sciind că de când Plevna e împresurată nu vĕ póte veni nuvele de nicăirĭ, am creḑut că vĕ fac uă plăcere trimițêndu-vĕ astŭ ḑiurnalŭ ca să 'lŭ citițĭ. Priimițĭ încredințarea distinseĭ mele considerațiunĭ etc. Gen. Gurko.

A treia ḑi sentinela turcă aduce unŭ plicŭ cu adresa : *Escelenții Sale generalu Gurko.* Escelență! Am priimit cu multă plăcere letera care mi ațĭ adresat-o dimpreună cu ḑiurnalulŭ. Vĕ mărturisescŭ, că de când sûntemŭ așa de împresurațĭ n'am cum să 'mĭ petrec serile... Priimițĭ încredințarea distinseĭ mele considerațiunĭ etc. Osman.

Cea d'ântêĭ leteră oare da a înțelege: Ce maĭ staĭ? te predă!.. Rĕspunsulŭ, eată ce, fiind-ca tóte atacurile câte se făcură asupra redutelorŭ turce începéŭ pe dupĕ amiaḑĭ și duraŭ pênă nóptea : Nu maĭ voițĭ să dațĭ asalturĭ?!.

Cu tóte acestea nu e maĭ puçin adevĕratŭ ca starea în care să găsia óstea turcă în Plevna era deplorabilĕ. În fie-care nópte avea pênă la 50 — 60 ómenĭ morțĭ de tifosŭ, cari ceĭ maĭ mulțĭ rĕmânéŭ grămădițĭ p'în cave și în grajdurĭ, nefiindŭ cine să 'ĭ îngrópe. Pesmețĭ eraŭ numaĭ pentru câte-va ḑile; por-

țiunea se îndiumĕtăți pe fie care ḑi soldațiloră, și numaĭ la vre-uă câțĭ-va prisonerĭ românĭ, cari s'aŭ prinsŭ maĭ în urmă, li se da porțiune ce-va maĭ măricică... Ascheriĭ turcĭ, ajunseră în urmă de tot a róde știulețĭ de porumbŭ uscatŭ, saŭ făcêndu-l floricele, care și acesta îlŭ luaŭ de la locuitorĭ. Tutunulŭ pentru fumatorŭ e viața luĭ; tutunŭ nu se maĭ găsia la nimenĭ, se consumase totŭ câtŭ l'avusese în Plevna. Animalulŭ câinele turbează de sete neavênd apă, turculŭ se'nverșunează neavêndŭ tutunŭ; omul se înrĕesce de suferință și lipsă!.. Turciĭ în astă stare, precum póte era și uă mare parte din ostirea împresurătóre, de frigŭ, de fóme, de privațiunea fumatuluĭ și de atâta suferință, se desperară și se înrĕiră, că ar' fi voit maĭ bine mórte saŭ scăpare. Tranșeurile, paralele cari le aŭ lucratŭ în cele din urmă Româniĭ eraŭ numaĭ la vre uă câțĭ-va metri în apropiere de șanțurile lorŭ. Unŭ tranșeŭ alŭ Româniloră a tăiatŭ unŭ tranșeŭ turcu dupĕ cum venia posițiunea localĕ. Unŭ căpitan de la IV, linie, a pututŭ vorbi de susŭ unuĭ oficerŭ turcŭ care era în tranșeŭ josŭ și se rugă a'ĭ da uă țigară... Turciĭ în curêndŭ aŭ părăsitŭ și aŭ astupatŭ șanțul acela. Oștirea rusă, garda grenadiriĭ și dragoniĭ se grămădise într'unŭ numĕrŭ eminentŭ. Gurko cu uă parte a gardeĭ repurtase învingerĭ spre Orkhania... Corpulŭ luĭ Scobelefŭ îĭ împingéa tare din josŭ, precum și Româniĭ despre Est și Nordŭ. În cele din urmă Româniĭ prin unŭ atacŭ ingeniosŭ le a luatŭ multe întăriturĭ dintre Opancz și Vidŭ, în cari eĭ menținéŭ forțe marĭ. Mușirulŭ ênsușĭ înțelese că într'uă ḑi era să se pomeniască cu Rușiĭ și Româniĭ intrândŭ din tóte părțile peste întăririle lorŭ pénă înlăuntru în orașŭ.

In ḑiua de 7 Noembre, cu ocasiunea serbăreĭ luareĭ Carsuluĭ şi ajunulŭ serbătóreĭ ḑileĭ onomastice comandanteluĭ Col. Michaĭ Cerches, musica reg. III cânta în reduta Griviţa. Acéstă festivitate fu derangeată prin detunătura unuĭ tun din bateriile turce care aruncă uă obusă tocmaĭ în miḑloculŭ musicanţilorŭ. Partea lorŭ că fiindŭ pămêntul móle din săpăturĭ şi continuele ploĭ cari fuseseră, obusa se îngropă în pămêntŭ şi nu eclată. Une-orĭ celuĭ supěratŭ îĭ vine să şi rîdě: acésta se petrecu numaĭ ca uă glumă din partea amărîţilorŭ nizamĭ. Eraŭ cu tóte aceste momente când Turciĭ se vedéŭ şi vorbiaŭ cu Româniĭ. Din paralela înaintată, care era numaĭ câţĭ-va metri lângă inamicŭ, se petrecea une-orĭ unŭ jocŭ ca de copiĭ, aruncaŭ cu pesmeţĭ şi câte unŭ pachetŭ de tutunŭ de la uniĭ la alţiĭ. Dupě asaltulŭ din 7 Octombre, unŭ oficerŭ sanitarŭ merse parlamentarŭ să tracteze cu Turciĭ uă suspensie de arme câte-va ore, ca să se rědice şi de uă parte şi de alta morţiĭ. Se regulă pentru acésta unŭ timpŭ de patru ore; şi duoĭ oficerĭ medicĭ românĭ se preumblaŭ la braţŭ cu alţĭ duoĭ doctorĭ turcĭ, pe pămêntul neutru dinaintea şanţurilorŭ reduteĭ. Soldaţiĭ turcĭ şi românĭ se amestecară de a rědica morţiĭ; vorbiaŭ, rîdéŭ, îşĭ dădéŭ mâna cum şi aduseră lemne de prin crângulŭ învecinatŭ. Ordinul ênsă fu, ca, îndată dupě espirarea acestorŭ patru ore să re'ncépă canonada. Oficeriĭ ḑişĭ se depărtaseră şi soldaţiĭ toţĭ intrară în tranşeurĭ pentru ca să fie earăşĭ inamicĭ. Acestĭ inamicĭ aşteptară fie-care de la adversarŭ provocarea, ênsă ea nu se ivi, şi tăcerea avu uă durată maĭ prelungită.

Camŭ p'atuncĭ pre tóte ḑilele s'arětară dinaintea liniilorŭ române ascherĭ morţĭ de fóme şi tremurândŭ

de frigŭ; eĭ arĕtaŭ prin semne deplorabila lorŭ sórte. În timpulŭ maĭ din urmă, unŭ căpitanŭ din întêmplare a fost luat prisonerŭ; elŭ nu se arĕtă nemulţiămit că se găsia la Românĭ.

Generalu Totleben care făcu parte din statulŭ majorŭ al M. S. Domnitoruluĭ, o ḑisese: De ce acest sacrificiu perḑêndu-se atâta lume prin asalturĭ? aşteptaţĭ şi veţĭ vedea, peste câte-va ḑile Plevna cade!.. Elŭ a avut dreptate.

Lucrările ênsă, precauţiunĭ, forţe se grămădiaŭ mereŭ acolo.

În acest timpŭ cu câtŭ iarna se înaintase şi greutăţile şi lipsurile eraŭ marĭ pentru armata română peste Dunăre, inima fie-căruia părinte, a ţereĭ întregĭ era acolo cu dênsa. Sacrificiĭ se făcuseră marĭ şi numerose din partea poporuluĭ din tóte clasile şi stările societăţiĭ pentru a ajuta ş'a uşura sórtea acestorŭ fiĭ pe câmpulŭ de bătălie. Essemple de virtuţĭ cavalerescĭ s'a vĕḑutŭ din partea junimeĭ române din tóte stările şi din clasile cele marĭ avute a le societăţiĭ: între numĕrulŭ voluntarilorŭ carĭ grăbiră să alerge a se pune sub stindardŭ pentru uă causă naţionale sûntŭ dintre aceĭ ce merită stimă şi marĭ laude. Uniĭ întrerupseră studiile la facultate, alţiĭ lăsară posturĭ distinse de funcţionarĭ, să vinĕ să se înroleze ca simpli soldaţĭ în resbelulŭ acesta. Ceĭ maĭ mulţĭ luară locŭ în cavalerie; în care, cu calu şi tóte spesele de la dênşĭ, fuseră mândri de a servi într'unŭ timpŭ aşa de greŭ mama lorŭ Patria!.. Bărbaţĭ şi femeĭ aŭ luatŭ iniţiativa de a strênge oferte în numele ostaşilorŭ românĭ... Răniţiĭ aduşĭ pe tóte ḑilele, ceĭ loviţĭ de armă unde se petrecea lupta, şi ceĭ sdrobiţĭ de asprulŭ timpŭ, degeraţĭ, saŭ coprinşĭ de tifosŭ, ospitalele eraŭ pregătite în tóte părţile de a 'ĭ primi ş'a

le d'a uă bună căutare. Măria Sa Dómna Românilorŭ a dat unŭ mare essemplu edificândŭ unŭ localŭ de ospitalŭ aprópe de palatulŭ Cotroceniĭ, unde în fie-ce oră era a-colo cu dómnele de onóre ale Sale ocupându-se cu îngrijirea acestorŭ amalaţĭ. Apoĭ ospitalele ostăşescĭ, cele private şi multe ambulanţe şi infirmeriĭ cari s'a maĭ ḑisŭ, eraŭ continuŭ ocupate. La Craiova, câte-va dómne urmară essemplului Măriĭ Sale Dómneĭ; ele formară uă societate, din a le căriĭ cotisaţiunĭ şi oferte instalară, cu fondulŭ acesta, unŭ ospitalŭ mare, în casele unuĭ particularŭ, care le oferi pentru acestŭ scopŭ, — şi 'ĭ puse numele: *Independenţa...* Ofertele veniră în banĭ şi tot felul de objecte şi efecte de prin tóte părţile şi unghiurile ţěreĭ, donate altaruluĭ sânţit al Patrieĭ în nisce împregiurărĭ aşa de grele ca acestea. Populaţiunea şi proprietariĭ aŭ dat tot ce aŭ putut: vite, producte, vin, brânzeturĭ şi legumĭ. Districtele de câmpŭ concurseră cu productele lorŭ; cele muntóse cu pădurĭ de cherestea, şi aŭ pus nenuměrate braţe la lucru şi transporturĭ. Gorjiulŭ maĭ cu sémă s'a deosebit prin sacrificiile făcute cu lemnăria şi cherestéoa pentru podurĭ. Ast-felŭ în acestŭ districtŭ, fiindŭ în direcţiune cu theatrulŭ unde era concentrarea armateĭ române, de pre culmea munţilorŭ Novaciĭ şi pênă la pólele plaiurilorŭ era uă lume întrégă aglomerată, ómenĭ şi cu vitele lorŭ, tăindŭ braḑĭ, fagĭ, gorunĭ, scoborândŭ groşiĭ maĭ de cu véră de pe plaiurĭ în josŭ; jógările tóte de pe apele Gilortuluĭ eraŭ prinse de a tăia scândurĭ, şi se lucra continuŭ ḑiua şi nóptea de a forma cherestea şi a o transporta la Craiova. Din munţiĭ de la Runcŭ, s'a lucrat 1,000 rame pentru pontóne, de lemnu de fagŭ. În pădurile Tismaneĭ s'a lucrat

2,000 sănii; și la Novaci s'a construit ună numeră de cară tăvălugi pentru a transporta cu ele pontónele ce se construiră la Craiova...

Déca téra era atât de îngrijiată, făcêndă proprietarii și populațiunea atâtea sacrificii, a tutuloră Româniloră inimă era cu fii loră cei peste Dunăre. Ast-felă și capii armatei cătară a lucra cu prevedere, căci, acolo se decidea despre sórtea națiunei, despre independința sa, acolo, pe câmpulă de resbelă, se determina viața întregei oștiri române, viitorului Românei!..

Déca ei aveă ună inamică atât de capabilă cu uă oștire bravă, de a lupta în câmpiile despre Vid și Dunăre; déca vijeliile violente sfărîmase podulă de la Turnu-Măgurele, cari opriau să sosiască acele ajutóre și provisiuni în câmpulă óstei, celă pucin essistența trupeloră să fie asigurată pentru ori-ce eventualitate, câmpiile acestea a le Bulgariei s'aă semĕnată cu forturi, redute și tranșeuri, încât aceste întărituri presintaă alte Plevne, întărite de Români, în fația acelei ce Osman ținea sub puterea sa. De la Calisavat uă linie pre lângă Verbița pênă la Grivița eraă construite forturi cu mari întărituri, și de la fortulă Marelui Duce Nicolae în linie pênă la Susurlu către Vid și dincolo de fluviu eraă altele; tóte înarmate și pline cu oștiri cari veniaă în fația întăriturilor turcesci. Îndărĕtă și înaintea óstei se țineă legate prin drumuri acoperite și tranșeuri uă sumă de luncte și baterii, purtândă nume istorice și de orașe a le nóstre, precum: fortulă lui Tudor, Alessandria, Craiova, Iași, Bucuresci, Turnu, Săgiata etc...

Către finele lui Noembre, vĕdênduse Turcii așa constrênși,

s'a ținut continue consiliurĭ între Mușirul Osman și oficerii seĭ superiorĭ ce este de făcut. Maĭ mult ședcrea lorŭ în Plevna era imposibilă. Să se predea, dupĕ cum i se făcuse somațiune despre partea Țaruluĭ, nu o va face; elŭ e consciințiosŭ în détoriile sale militare. Să stea maĭ mult în Plevna, va peri tótă óstea. Trebue a se preda, saŭ a muri. S'a luat decisiune ca să iasă, pe mórte saŭ pe viață!

Ordinele s'a dat pe dată; tóte precauțiunile și tóte mĕsurile s'aŭ luatŭ ca pregătirea să se facĕ în cea maĭ perfectă tăcere să nu simță inamicul. S'a împărțit pesmețĭ fiecăruĭ soldatŭ pentru timpŭ de cincĭ ḑile; toțĭ caiĭ ce eraŭ s'aŭ destinat pentru tunurĭ; câte carĕ se găsiră în orașŭ le strînseră pe tóte, ca parte din ele să transpórte bagage și familiile musulmanilorŭ, carŭ parte să facĕ unŭ podŭ din ele ca să trécă infanteria maĭ cu lesnire rîul Vidu. Ostașiĭ curățară armele lorŭ, umplură cartușierele; și, osebitŭ, luară uă reservă de cartușe în sacĭ, pregătindu-se de uă luptă vigurósă. În nóptea de 28 Noembre pe unŭ timpŭ învĕlitŭ de nuorĭ și ceață, eșiră de prin tóte întăririle lăsândŭ focurile arḑĕndŭ, să se véḑă fumŭ și diferite lucrurĭ atârnate în marginea tranșeelorŭ, ca să nu simță și să nu bage de sémă adversariĭ de mișcarea lorŭ; și, dupĕ ce că maĭ moiaseră focurile cu vre uă duoĕ ḑile îndărĕtŭ, plecară lăsândŭ tunurile pe locŭ cele grele, și se concetrară nóptea în orașŭ și pe termiĭ Viduluĭ. În Opanez eraŭ încă trupe multe și ca vre uă duoĕ companiĭ ținea Bucovulŭ. Totleben preveduse; s'adaoseră precauțiunile.

Tótă acea armată era planulŭ se facĕ în treĭ colóne și a se da sub conducere de comandanțĭ esperimentațĭ; una va face unŭ atacŭ simulacru în partea spre Sudŭ,

alta în altă direcţiune, ear grosulŭ armateĭ va fi sub comandarea directă a luĭ Osman, care va ataca pe Ruşi spre Dolni-dubnicŭ; şi, deschiḑêndŭ pe acolo uă cale rupêndŭ cerculŭ împresurătorŭ, tóte colónele se vorŭ dirige într'acolo. Scopulŭ era, uă încercare, eşindŭ din Plevna a se duce la Sofia, saŭ la Vidin;—avênd în miḑloculŭ armateĭ uă mulţime de carĕ cu familiĭ musulmane...

Nóptea fusese obscură; diminéţa se grămădiaŭ nuorĭ încărcaţĭ de néoă, şi negurĭ de corbĭ anunţaŭ stricarea timpuluĭ şi apropierea greleĭ iernĭ, acoperindŭ ceriulŭ sburândŭ cu miile despre Apusŭ la Rĕsăritŭ... Pênă a nu se face bine ḑiuă, capulŭ colóneĭ condusă de Osman trecea podulŭ peste Vidŭ.

Din oraşŭ la Vidŭ e depărtare ca şése chilometri. Patru-ḑecĭ de miĭ ómenĭ şi cu unŭ asemenea mare convoiŭ nu se trece aşa îndată. Uă ḑiumĕtate din astă oştire era trecută cu Muşirulŭ în fruntea eĭ; şi, cum ḑiserămŭ, fu nevoită a se încăira cu grenadiriĭ ruşĭ cari eraŭ postaţĭ întăriţĭ în redute spre partea aceia. Restulŭ armateĭ turce era dincóce de Vidŭ.

La miḑloculŭ colóneĭ din urmă eraŭ grămădite acea mulţime de carĕ ce transporta femeĭ şi copiĭ musulmanĭ, cari refugiaŭ dimpreună cu părinţiĭ şi fraţĭ lorŭ... Canonada şi începuse a ataca posiţiunile şi întăririle ce le apĕra grenadiriĭ ceĭ comandaţĭ de generaliĭ Ganetsky, Katalci, Stroucof etc. Cu vre uă duoĕ ḑile maĭ 'nainte, la acele întăriturĭ fuseserĕ Româniĭ, şi în loculŭ lorŭ venirĕ grenadiri din gardă, şi Româniĭ, pentru a fi unitate de corpurĭ, se duserĕ maĭ susŭ a ocupa alte puncturĭ. Era cam mare distanţa care 'ĭ despărţia. Ostea luĭ Osman năvăli

cu aşa înverşunare asupra adversaruluĭ, că îĭ şi sfărîmă ântêia linie de apĕrare, şi era aprópe să nimiciască şi p'a duoa. Acum mergea înainte cu unŭ pasŭ coragiosŭ, avêndŭ turculŭ încredere în bărbăția şi pepturile musulmane, în forțele sale. Canonada nu pré fu audită din causă că se opunŭ atâtea dealuri cari despartŭ lagările de punctulŭ acesta păzitŭ de diferite corpurĭ de grenadirĭ. Îndată Ruşĭ şi Româniĭ, însciințațĭ despre ce s'a întêmplat, alergară toțĭ într'acolo dupe ce deteră alarmă şi puseră pe piciorŭ de luptă tótă óstea. Româniĭ maĭ ântêĭ simțiseră că reduta turcă era părăsită deşertată, şi o ocupară numaĭ decât, găsind în ea numaĭ vre uă câțĭ-va miserabilĭ başibuzucĭ rĕmaşĭ ca să dea focŭ la mina ce Turciĭ construiseră spre adversarŭ. Dérŭ şi maĭ iute uă colónă de dorobanțĭ, artilerie şi vênătorĭ aŭ alergatŭ la posițiunile despre Bucovŭ. Aci găsiră puçină resistență. Bucovulŭ fu luatŭ de Românĭ şi Turciĭ din elŭ se deteră prinşĭ. Opanezu apoĭ fu luat cu asaltŭ, şi 'lŭ întări îngrabă cu tunurĭ de calibru mare. Din acele posițiunĭ putea pré bine să bată în flancŭ óstea luĭ Osman, care atuncĭ era încăirată, ce pusese tóte forțele se sfărîme liniile de întăriturĭ a le Ruşilorŭ. Tot atuncĭ şi óstea română, care cedase Ruşilorŭ posițiunile ce le atacase Osman pe unde voia a 'şĭ deschide drumulŭ, alergă îndată despre Susurlu şi Bivolari, şi 'ĭ taie calea dincolo de rîul Vidu. Turciĭ eraŭ dér luațĭ între focurĭ... Aci péna cea maĭ iscusită cu greŭ ar' putea să descrie scenele sângeróse petrecute într'uă luptă a duoĕ armate cari eraŭ decise a învinge saŭ a peri; Garda imperialĕ punêndŭ tóte puterile d'a nu lăsa să scape vigurosulŭ Osman cu óstea sa, şi acesta

înaintândă înverșunată de a deschide uă cale pe unde să póte fugi; și, acestĭ musulmanĭ, să póte scuti de funestele întêmplărĭ familiile femeĭ și copiĭ cari le ducea în midlocul loră, se luptaŭ cu cea maĭ îngrozitóre furie. Și cu tóte că cele-lalte fracțiĭ îndreptate către partea din Sudă nu făcură maĭ nimică; valvîrtejă veniră grămadă cu Rușiĭ și cu Româniĭ gonindule dupĕ urmă pênă sub orașă. Osman ênsă sfărîmase redutele grenadiriloră, și p'aci aprópe eră să scape și să 'șĭ facĕ vêntă peste atâtea obstacule. Antêia linie fu sfărămată, și a duoa a le întăririloră și bateriiloră asemenĭ; la a treia găsi dragoni gardeĭ și trupe rusescĭ cari veniră îngrabnică ajutoră grenadiriloră. Chiar când ar' fi scăpat de acolo, tot era să fie urmărită!..

Cu tóte acestea Mușirulă desvolta uă energiă essemplară, urma uă luptă de tot desperată dimpreună cu aĭ seĭ. Tunurile ênsă de la Opanez a le Româniloră precum și regimentele de dorobanțĭ și linie, duoĕ divisiunĭ: a II și a IV, comandanțĭ Cerchesă și gen. Cernat, cari înaintară și îlă luase cu focurĭ despre spate, îlă făcu să vé̦dă că e încongiurată și bătută din tóte părțile. Nicĭ acésta nu l'ar' fi de tot descorageată, ênsă veni uă fatalitate și maĭ mare care îlă făcu să se deconcerteze și să cadĕ precum cade copacială celă mare în midloculă câmpieĭ sub trăsnetă și vijelie... Tunurile Româniloră îĭ fărîmase tótă aripa dréptă a ósteĭ; grenadiriĭ și alte corpurĭ ruse îĭ culca sute și miĭ de ostașĭ la pămêntă. Asaltă dér înainte!.. strigaŭ comandanțiĭ, cari e musulmană adevĕrată să nu se sparie, cari cade rĕmâie, cari este viŭ să mérgă să sdrobiască pe dușmană!!. Osman ca să încurageze óstea era în frunte comandând călare, deschidê̦ndă cu spada în mână uniă drumă

lăsândŭ în urma sa grămeḑĭ de morțĭ. Ênsă rĕulŭ celŭ mare, obstaclulŭ ne 'nvinsŭ pentru armata sa, ḑiserămŭ, era tunurile cari o bătea în tóte direcțiunile din înălțimile de la Nordŭ: tunurile, oștirĭ, dragoniĭ, căzăcime și dorobanțiĭ românĭ... Dură dér lupta de cum se luminase de ḑiuă ca vre uă câteva ore. Grenadiriĭ căḑuseră în pré mare numĕrŭ si Turciĭ asemenĭ, înfăçișândŭ mormane ca nisce movilĭ de morțĭ și rănițĭ, cari nu se maĭ putéŭ alege în tumultulŭ înverșunațilorŭ luptătorĭ de amênduoĕ părțile. Patru miĭ de luptătorĭ aŭ căḑutŭ din corpulŭ comandatŭ de generalu Ganetsky și alțĭ carășĭ atâțĭ din oștirea luĭ Osman. Era uă óste întrégă, tot felulŭ de uniforme și fesurĭ cari zăcéŭ pre pămêntŭ în sânge!.. Fumulŭ ca nisce munțĭ, foculŭ cari acoperise câmpulŭ și orașulŭ, detunarea continuĕ a armelorŭ, țipetele femeilorŭ și al copiilorŭ, gemĕtulŭ celorŭ murindĭ și al rănițilorŭ și urletulŭ înfiorătorŭ al câinilorŭ, cari urlaŭ ascunḑêndu-se prin visuinĭ și în curțile cele pline cu ómenĭ morțĭ pe cari îĭ lăsaseră Turciĭ eșindŭ din orașŭ, era tot ce e maĭ grozavŭ, maĭ funest pe lume!.. Într'acestea scirea descorageatóre se rĕspândi care în adevĕrŭ înlemni pe Turcĭ! Osman era rănitŭ greŭ la piciorulŭ stângŭ. De acum totulŭ era perdut pentru óstea sa...

Artileria și puscile făcéŭ a cădea plóie de focurĭ dârdâindŭ pămêntulŭ și dealurile de multa detunare, și oștile încăirate se sdrobiaŭ continuŭ, când Osman părăsi câmpulŭ de luptă și se retrase, însoçitŭ de mediculŭ sĕŭ, Hasib-Beĭ, într'uă căsuță țĕrănéscă, care se găsia situată sub dealŭ la marginea orașuluĭ, să fie pansatŭ, cŏcĭ sângele curgea din grava sa rană gârlă, și era amețitŭ de durerĭ. Osman era

galben și învinețitŭ la fațiă ca unŭ mortŭ; rĕmăsese fără simțire pe mâinile medicului sĕŭ și câțĭ-va servĭ cari îĭ da ajutorŭ. Elŭ fusese pusŭ pe patŭ; sta rezematŭ de perete desbrăcatŭ cu mediculŭ lucrândŭ la ranele luĭ, când intră Adil-Pașa cmd. de divisiunene și îĭ dise: — Mușirŭ, óstea numaĭ înaintează; ostașiĭ se retragŭ cădêndŭ pré mulțĭ, ordónă ce e de făcutŭ? — Eŭ numaĭ potŭ de durere, sûntŭ perdutŭ!.. rĕspunde Osman care 'și arĕtă piciorulŭ plin de sânge. Vedețĭ, déca nu se va putea altfel, să ne retragemŭ earășĭ în retranșementele care le am avutŭ și să ne apĕrămŭ precât vomŭ putea, adăogă elŭ suspinândŭ și lăcrimândŭ.

Pré puçină cavalerie, uă mică escortă ce o maĭ avea, cari însoçia armata, se repedise iute către orașŭ. Acolo era totul confusiune, turburare, rĕsturnare!.. Călărețiĭ nicĭ nu opucară a intra în orașŭ și se înturnară numaĭ decât aducêndŭ scirea ca Rușiĭ, corpulŭ luĭ Scobelefŭ, și cu Româniĭ aŭ ocupatŭ orașulŭ și tóte posițiunile. Intrând să spunĕ acestea Mușiruluĭ: —Facețĭ precum Alah! vă va povățui!.. rĕspunde elŭ locotenentuluĭ care 'ĭ aduse acéstă nuvelă.

Oștirea acum era sfărîmată, sdrobită, și ce e maĭ mult descorageată. Ea rĕmăsese întocmaĭ ca nisce turme fără conducĕtorŭ, cari se mișcă în tóte părțile pre cóstele dealurilorŭ, sfâșiate fiind de urșĭ. Comandantele locotenentŭ puse să sune încetarea de focurĭ; Tevfic-Pașa luă legătura cea albă de la capulŭ unuĭ ascherŭ artileristŭ care o legă de vîrfulŭ spadeĭ sale, cu care făcu semn înaintea grenadirilorŭ, aceĭ ce priimiră pe parlamentarŭ. Capitulațiunea s'a făcut de către capiĭ oștirilorŭ. Gen.

Ganetsky însărcină pe Stroucof să mérgă la căsuţa unde era Osman... Turcii depunŭ armele!..

În mijloculŭ acestorŭ sângerόse scene ceia ce era maĭ durerosŭ pentru musulmanĭ, familiile lorŭ femeĭ, copiĭ, bĕtrâniĭ slabĭ, grămădiţĭ p'în carăle arabale cu bagage, se aflaŭ în mijloculŭ câmpuluĭ unde putéŭ fi espuşĭ jefuireĭ şi maltratărilorŭ; şi maĭ presusŭ de tóte pentru aste infortunate fiinţĭ, dupe loviturile proiectilelorŭ din timpulŭ lupteĭ, plóia care începuse tare cu fulgĭ de néoă şi vêntulŭ celŭ rece anunţa maĭ pe urmă viscolŭ cu gerŭ teribilŭ. Déca şi ar' fi plecatŭ ele atuncĭ să se înapoieze în oraşŭ, s'ar' fi întâlnitŭ cu feroşiĭ cazacĭ înaintea lorŭ...

Unŭ părinte se repeḑi, pe când detuna cea maĭ din urmă armă, către femeia sa care era cu unŭ copilŭ în braţe; ea era perdută, plângea şi ţipa, şi copilul eĭ învineţitŭ de frigŭ îlŭ înăbuşise învĕlindu-lŭ în nisce velinţe, alăturĭ cu uă negresă servitórea sa şi cu mâţa caseĭ. Acestŭ părinte luândŭ copilulŭ şi sărutându-lŭ îl ţinŭ unŭ minutŭ strênsŭ la peptulŭ sĕŭ, rĕdicândŭ apoĭ ochiĭ în susŭ ḑise: Aman! Alah!.. şi, plângêndŭ, îlŭ dete în braţele femeeĭ care se jelea precum arĕtarămŭ, în mulţimea aceia de arabale de unde se scotea nisce ţipete şi gemete spăimântătóre. Acelŭ părinte întórse capulŭ ca să se depărteze când femeia îlŭ strigă ḑicêndu-ĭ: Ce ne facemŭ?.. O să murimŭ?.. Elŭ făcu cu mâna de a sta liniştită; şi, fără a vorbi mult peri de dinaintea tabăreĭ familiilorŭ desolate. Fără a perde elŭ unŭ minutŭ a intratŭ iute în casa unde era Osman. Acesta cum îlŭ vĕḑu, în durerĭ precum era şi prin căutătura ochilorŭ esprimândŭ amarulŭ sĕŭ din lăuntru-ĭ, îĭ vorbi: Credinciosulŭ

meŭ Hechim! tu să scapĭ cum veĭ sci d'aicĭ; estĭ inteligintŭ, nóptea, prin potecĭ peste munţĭ, cum veĭ putea, să mergĭ către Stambulŭ, să arĕţĭ acolo soçieĭ mele cele întêmplate. Ea va fi acum multŭ desolată! Tu veĭ vorbi ca unŭ omŭ cu minte... Déca veĭ putea, intră şi în seraiulŭ Padişachuluĭ; veĭ vorbi Siniorului meŭ, veĭ mărturi că Osman ş'a făcutŭ îndestulŭ détoria pe câmpulŭ de bătălie... Unŭ minutŭ să nu întârḑiĭ, plécă, fidelulŭ meŭ Hechim!.. Şi ast-fel vorbindu-ĭ îi întinse mâna punênd-o la inimă. Medicul Hasib, Husein-Paşa, Edem-Paşa eraŭ p'împregiurulŭ suferindulŭ, când Hechim înbrăţişa piciórele astuĭ căpitan, şi de aicĭ eşi cu façia năbuşită în plânsete.

Trântitŭ între grămeḑile de morţĭ, ajutatŭ în nópte de întunericŭ şi furişatŭ cu iscusinţă de ochiĭ sentinelelorŭ orânduite de giurŭ înpregiurŭ pe dupe dealurĭ şi prin văĭ, Hechim nu se găsi maĭ multŭ între mulţimea acea mare de prisonerĭ căḑuţĭ la Plevna.

Cincĭ minute în urmă, duoĭ comandanţĭ superiorĭ Românĭ Col. Cerches şi Col. Arion eraŭ în colibă alăturĭ de patulŭ luĭ Osman. Medicul abia apucase de 'ĭ pansase ranele. Omul de spiritŭ îşĭ domolesce cât póte durerea. Elŭ ḑise, cam rîḑêndŭ: Creḑusemŭ altă-dată că o să fiŭ servitŭ la mésă de vre unulŭ din bravi cu cari m'am luptatŭ. S'a schimbatŭ ênsă lucrurile; şi 'mĭ pare bine măcarŭ atâta, că voiŭ fi prisonerŭ la amici meĭ... Românii îĭ întinseră mâna. Elŭ le adăogă: Nu cerŭ nimicŭ pentru mine; dér vĕ rogŭ de ajutorŭ pentru brava mea armată care mult a suferitŭ... Voiţĭ să luaţĭ sabia mea?..

Nu e nevoe de acésta, rĕspunseră aceĭ comandanţĭ.

Grli. Ganetsky, Scobeleff părint. cu fiiulŭ veniră aci; şi,

dupĕ ce 'lŭ felicitară pentru bravura cu care s'a purtat, îlŭ invitară a veni cu dênşi.

Turcii aŭ depusŭ armele aruncându-le ca nisce grămeḑĭ de stânjenĭ lemne neregulaţĭ pe câmpŭ, sub paza armatelorŭ ruse şi române, de cari eĭ aŭ fost ocoliţĭ şi învinşĭ. Tot felulŭ de arme, puscĭ de cea maĭ nouĕ perfecţiune, revolvere englese, spade, iatagane, lăncĭ şi tot ce a avutŭ asupră-ĭ acéstă óste eraŭ aruncate la pămêntŭ.

Ca la patru-ḑecĭ de miĭ ómenĭ era óstea turcă făcută acum prisoneră, cu vre uă opt ḑece paşale şi ofiçerĭ de diferite grade, şi lăsândŭ 77 tunurĭ şi câte-va drapelurĭ.

Adil-Paşa şi Tevfic, când a parlamentatŭ, raportase superioruluĭ comandante al învingĕtorilorŭ, câtă cantitate de pesmeţĭ aŭ soldaţiĭ turcĭ, şi tractă despre chipulŭ unde şi cum să depunĕ armele... Câmpulŭ prin posiţiunea sa variată neputêndŭ permite, în marginea Viduluĭ ş'a oraşuluĭ, uă întindere pré mare acestorŭ tabăre, Turciĭ prisonerĭ, şi familiile emigrate în miḑloculŭ lorŭ, se găsiaŭ adunaţĭ într'unŭ cordonŭ pré restrênsŭ pentru acea mulţime de ómenĭ, şi unde eraŭ tóte acele muniţiunĭ aruncate. Cazaciĭ, dragoniĭ şi tóte trupele române şi ruse îĭ închidéŭ ca pre nisce oĭ în ţarcŭ. Tot în acelŭ locŭ eraŭ grămeḑĭ, precum am maĭ arĕtatŭ, căḑuţiĭ şi răniţiĭ, caĭ morţĭ, rupturĭ din corpurĭ, farîmături de arme, tunurĭ cu rótele rupte, cavalerie sdrumicată, bateriile, chesónele cu muniţiune rĕsturnate şi fărîmate, ómenĭ geméndŭ plinĭ de sânge proşternuţĭ cu façia la pămêntŭ, saŭ cu ochiĭ ficsaţĭ către ceriŭ; uniĭ recĭ nepăsătorĭ, alţiĭ jelindŭ ca femeile; şi amestecându-se la unŭ locŭ într'uă durere resuflarea mulţimeĭ ómenilorŭ cu nichezarea şi răgirea de

vite; în tot spațiulŭ acesta scăldatŭ de sânge se vedéŭ aceste scene, în lunca Viduluĭ și pe cóstele dealuriloră. În câmpŭ, ca și în orașŭ de unde se mișcase astă oștire, eraŭ mormane de ómenĭ morțĭ; colo de tifosŭ care secera cu violență, aci ceĭ căḑuțĭ atuncĭ cu arma în mână; uniĭ răniţĭ rĕmașĭ pe strade cu cei bolnavĭ întinḑênd mâna cerêndŭ leimosina; alțiĭ espirăndŭ rezemațĭ de câte uă pétră p'în drumŭ, cu unŭ aerŭ ênsă măreţŭ ca cum ar' suferi martiriulŭ pentru amorulŭ către Profetulŭ căruia eĭ se închină; era într'una spectaclulŭ înfiorătorŭ, ḑiua cea de peire a desolateĭ armate turce!.. Ambulanțele grăbiră a da și acestora tot ajutorulŭ putințiosŭ...

Tóte notabilitățile comandanțĭ aĭ armateloră rusescĭ și române se aflaŭ acolo, fiind anunțate despre catastrofa ajunsă ósteĭ luĭ Osman.

Alteța Sa Domnitorul Româniloră Carol I comandante supremŭ al armateĭ române 'și uneĭ părțĭ rusescĭ la Plevna, Marele duce Nicolae comandantele supremŭ al tóteĭ armateĭ ruse în acéstă campanie, ce venise din cartierul generalŭ de la Poradim însoçitŭ de mare suită de generalĭ, ofiçerĭ și trupe de diferite corpurĭ, cari le serviaŭ de gardă, aŭ asistat cum acestĭ prisonerĭ aŭ defilatŭ pe sub ochiĭ lorŭ în timpŭ de șépte ore.

În a duoa diminéță, s'a făcut pregătire solemnă a se cânta unŭ Te Deum în presența Maiestățiĭ sale Țarul, Alteţeĭ Sale Domnitorul și mariloră notabilităţĭ, generalĭ și oștirea tótă, și maĭ mulțĭ visitatorĭ aflațĭ acolo din întêmplare. Acestŭ serviciu divin, fiind-că biserica cathedrala din Plevna era prinsă de munițiune a Turciloră, s'a efectuat înlăuntru uneĭ redute a Româniloră.

De sine e înţelesŭ, că, déca acéstă catastrofă aŭ fost ḑile de doliu pentru Musulmanĭ, pentru armatele ce aŭ luptatŭ şi aŭ învins Plevna eraŭ sĕrbătorĭ... Majestatea Sa Ţarul a îmbrăţişat pe Alteţea Sa Domnitorul Carol, mulţiămindu-ĭ de concursulŭ şi succesulŭ celŭ strălucitŭ, precum şi generalelui Totleben, care e uă ilustraţiune pentru armata rusă, 'ĭ a mulţiămit asemenĭ.

Gen. adiotantŭ Stroucof a adusŭ spada luĭ Osman, Osman infortunatŭ căḑutŭ prisonerŭ! ce a fost dat-o generaluluĭ Ganetsky, comandantele grenadirilorŭ de garda, şi acesta o înaintă Mareluĭ Duce Nicolae. Majestatea Sa Ţarul stimă bravura astuĭ căpitan, precum Spanioliĭ óre-când regeluĭ Maur Almanzor, în vechia Castilie, şi 'ĭ o trimise înapoĭ ḑicêndu-ĭ, să o pórte spada, că merită pentru tăria de caracterŭ şi vitezia ce a arĕtat-o.

Chiarŭ în acea ḑi, Osman, abia legat la rană, cu piciorul înfăşuratŭ şi aşeḑat într'uă caléşcă cu frumoşĭ caĭ, escortatŭ de uă mare suită din ofiçeriĭ sĕĭ, între Cazaci dragonĭ şi călăraşĭ românĭ, plecândŭ de la căsuţa unde căḑuse, fu dus dinaintea Înaltelorŭ personage, cari îlŭ aştepta cu paradă. Marele Duce priimi salutândŭ pre mareşalu turcŭ făcêndu-ĭ tóte onórele militare; şi ast-felŭ merseră împreună la marele cartierŭ unde fu tractatŭ potrivitŭ cu rangul sĕŭ, şi i se dete totŭ ajutorulŭ de a se însănĕtoşi, şi apoĭ a se transporta în Rusia...

Tóte trupele române, cari aŭ fostŭ priimite de către câţiva cetăţenĭ şi copiĭ cu pâine şi cu sare, în ḑiua căderei Plevneĭ, fură aduse şi percurseră prin oraşŭ, spre suvenire; carŭ generalulŭ Cernat, comandantele uneĭ divisiunĭ însemnate, petrecu nóptea în casa în care şeḑuse Osman.

Notămŭ ênsă că în acea ḑi intrândŭ cu Românii şi oştirea rusă, la venirea Cazacilorŭ acolo nu s'a ţinut tocmaĭ pré mult scrupul al ordineĭ. şi cam se făcŭ óre-cari jafurĭ, óre-cari cruḑimĭ. Bărbaţiĭ şi femeile cu copii lorŭ în braţe, creştinĭ, evreĭ, şi parte din familiĭ musulmane cari nu plecaseră din oraşŭ. ca să nu şéḑă închişĭ în case, eşiseră în uşă dinaintea pragului, saŭ p'în privdóre, aŭ avutŭ nefericirea d'a suferi consecinţele acestuĭ oragan venit de la început d'asupra capuluĭ lorŭ, şi în urmă furia înverşunateĭ oştirĭ care intră învingĕtóre... Era îndestulŭ numaĭ să se fi uĭtat vre unulŭ din aceştĭ înfricoşătorĭ zaporojenĭ la acele fiinţĭ, şi ele singure scotéŭ inelele de la degite, punga, saŭ orologiu de la brâŭ să i 'le dea. Infortunaţĭ locuitorĭ aĭ Plevneĭ, ce de suferinţe?!. Déca ênsă nu s'ar' fi luat precauţiunea din partea comandanţilorŭ, ca familiile cari se găsiaŭ în miḑlocul tabăreĭ d'a se ţine acolo în locŭ treĭ ḑile şi a nu se viola, victimile şi jeaful nu s'ar' putea descri, pénă la ce gradŭ saŭ punct ar' fi ajunsŭ, eşind ele în acele momente dinaintea furieĭ acelorŭ ostaşĭ.

Mulţĭ dintre oficeriĭ turcĭ arĕtară preferinţă pentru Românĭ; că, înţelegêndŭ că eĭ fiind prisonerĭ parte vorŭ fi luaţĭ de Ruşĭ şi parte de Românĭ, căutară a se pune lângă aceştĭ din urmă, mulţiămiţĭ fiind a se afla între eĭ. Póte şi pentru că era maĭ aprópe în România...

Armata rusă, de aci aruncându-se cu tóte forţele sale d'a împinge fără întârḑiere învingerea preste celelalte corpurĭ de armată turcă, la Şipca şi în Orkhania unde Gurko maĭ 'nainte se dusese şi isbise, a lăsat în mare parte aicĭ pe Românĭ să transpórte prisoneriĭ dincoa de Dunăre.

Familiile, precum am maĭ ḑisŭ, s'aŭ liberatŭ dupĕ curgere de vre uă treĭ ḑile, a se înturna la căminurile şi gasdele lorŭ, dupe ce se maĭ aşeḑară lucrurile; earŭ pre bărbaţĭ îĭ porni sub escortă de trupe dorobanţĭ, din regimentele al III şi V de linie şi călăraşĭ.

Frigulŭ ênsă şi viscolulŭ ierneĭ, (puternicu aliatŭ numaĭ al Ruşilorŭ) a fostŭ unŭ flagelŭ teribilŭ pentru toţĭ; şi prisonieriĭ şi ceĭ carĭ îĭ escorta aŭ suferitŭ pré multŭ!.. Espusă în miḑloculŭ câmpieĭ şi între dealurĭ ḑile şi nopţĭ, pênă a intra în cele d'ântêĭ oraşe la marginea Dunăreĭ, oştirea prisoneră, fiind pré numerosă, care s'a împărţitŭ în maĭ multe tabăre, şi prin satele micĭ negăsindu-se atâtea case ca ea să încapă dimpreună cu oştirea de escortă; apoĭ Turciĭ fiind pré uşorŭ îmbrăcaţĭ, şi ceĭ maĭ mulţĭ fără încălţăminte în piciórele lorŭ, pe acele viscole şi gerŭ de uă iarnă siberiană, precum fu anulŭ acesta, sórtea ce ea a avut-o, oştirea prisoneră, va lăsa uă pagine cu totulŭ de lacrime în istorie. Câmpiile, calea de la Plevna pênă maĭ încoa, însuflară cutremurŭ de spaimă călĕtoruluĭ care a mers în urma armatelorŭ, semĕnate fiind de aceste corpurĭ îngheçate, rĕmase făr' de viaţă şi fără înmormêntare, din causa viforóseĭ, geróseĭ şi ne-'ndemânărilorŭ ierneĭ!..

Pre când uă parte a ósteĭ române cucerise Rachova, Lom-palanca şi mergea asupra Vidinuluĭ, acéstă sórtĕ durerósă a avut oştirea turcă de la Plevna!..

Cine e în stare a judeca în adâncŭ faptele şi voinţa luĭ Dumneḑeŭ?..

---

# PARTEA A PATRA

## XIX

### DE LA GALAŢI LA CONSTANTINOPOLE

Şése lunĭ maĭ 'nainte d'a se declara resbelulŭ, vĕḑurămŭ, cum sciţĭ, fiica care a părăsit casa părinţilorŭ...

S'arŭ părea că noĭ amŭ ascunde unŭ depositŭ, dupĕ ce ni l'a încredinţat cine-va, déca îlŭ vomŭ tăcea. Materia acésta ţine unŭ şirŭ, pênă vomŭ afla unde este sergentulŭ celŭ perdut de la Plevna.

Puturămŭ afla dintr'uă gură sigură cele petrecute de la plecarea acesteĭ Ariadne din Galaţĭ, mi se pare, pe bastimentul : Messagerie.

Ca uă fiinţă lipsită de orĭ-ce esperienţă, ea nu înţelese îndată cursa în care căḑuse, şi socotia în adevĕrŭ că sórtea eĭ se va ameliora mĕritându-se dupe unŭ bărbatŭ avut şi cu influienţă, dupe cum îĭ spusese femeia ce o descriserămŭ.

Alt-felŭ ênsă eraŭ lucrurile!..

Bărbatulŭ ce 'lŭ vedea dinaintea eĭ, nu lipsia a se arĕta cu surisulŭ pe buse, reţinutŭ în manierĭ, preocupatŭ de dênsa,

vorbitorŭ, glumindŭ, și care la orĭ-ce minutŭ ĭĭ făcea întrebare déca ĭĭ lipsesce ceva, déca ĭĭ place să se repause în cabina care i o destinase, déca are sete, saŭ vrea să mănânce cât de puçin maĭ 'nainte pênă la timpulŭ dejunuluĭ care se apropia. Ea ênsă se afla atâtŭ de uimită în momentele acelea, că nu scia nicĭ ce să rĕspundĕ galantuluĭ cavalerŭ și fiitoruluĭ eĭ mire, dupĕ cum ea ilŭ credu. Ea era atuncĭ cum am dice uă privighetóre prinsă într'uă coliviă d'aurită avênd acolo alimente, zachar și apă. Mereŭ căutând ea cu ochiĭ în tóte părțile și incomodată puçin de sunetele ce scotea macaralele, otgónele, lanțurile, precum și fluieratulŭ celŭ aspru de lângă șodieră, cu bătaia clopotuluĭ de câte-orĭ era zăritŭ în depărtare vre unŭ bastimentŭ cu pânzele întinse, ea îșĭ astupa urechile cu delicatele eĭ mănușițe. Earŭ galantulŭ bărbatŭ o preumbla ca să o depărteze de acele aspre sunete. Dênsa nu băgase de sémă că elŭ adese orĭ era distractŭ și calcula pe degite ca unŭ telalŭ ce caută să afle socotelile de câștigurĭ pe fie-care di... Unŭ vêntŭ ușorŭ umfla valurile, osebit de cele produse de mișcarea cea forte a bastimentuluĭ care le îmbrância pênă la marginea țĕrmilorŭ rostogolindu-se înspumate. Mișcarea cea multă a pasagerilorŭ și echipagiuluĭ matrozilorŭ era êncă uă ocupațiune pentru mintea eĭ; cŏcĭ i se represinta bastimentulŭ întregŭ uă lume, cu mărfurile, coletele și balercele cele cu vin, ce eraŭ ca nisce munțĭ în elŭ. De pe bordŭ intrând în cabină, și d'acolo în sala de mâncare, și apoĭ earășĭ eșind să priviască țermiĭ și orașele pe unde trece, este uă distracțiune prin care uită cine-va urîtulŭ când călĕtoresce pe apă.

Şi cum s'ară fi putut să simţă acestă urîtă uă jună femeie fiind însoçită de cavalerulă ce ḑiserămă? Nu lasă uă fiică pe mama eĭ şi pe tata ală eĭ ca să urmeze pe soçiulă eĭ măcar unde ar' fi, şi în depărtarea mărilorŭ şi a oceanuluĭ? Ea aşa crede şi 'n acéstă credinţă timpulă trece iute!..

Mésa era pregătită de dejună. Maĭ mulţĭ pasagerĭ luară locu. Grupa cea fericită, să ḑicemă aşa, se aşeḑă lângă duoĕ serviţiĭ fórte curată puse. Domnişóra observase că acele duoĕ fete, cari măseseră nóptea cu dênsa şi pe cari le vĕḑuse suindu-se în vaporă, nu veniră şi dênsele.

Se gôndi, pentru ele póte este ună alt locă destinată ca să mănânce, de aceia nicĭ nu întrebă. Cavalerulă îşĭ făcea détoria de a servi dama sa şi a 'ĭ turna apă saŭ viu în pĕcharŭ. Dejunulă fu abondentă, pré gustosă, şi urmată de cafea cu puçin romă. Pe mésă era fructe, prăjiturĭ, carafe de cristală şi servete fórte albe ca fulgulă de néoă. Prânsulă negreşită avea să fie şi maĭ escelintă!

Dupĕ mésă eşiră earăşĭ pe bordă ca să respire aerul curată. Către ḑiua ḑiumĕtate bastimentulă trecuse pe din façia Isacceĭ, şi în curênd era să fie dinaintea Tulceĭ, şi d'acolo avansândă pênă va intra în mare. Galantulă cavaleră luase tóte precauţiunile; n'ar' fi voită să rĕsară uă tempestă de scandală, pe când bastimentulă ajungea în direcţiunea Ismailuluĭ. Chiámă dér pe timida şi frumósa copilă în cabina ce 'ĭ era destinată. Acolo îĭ presintă ună sipetă; în elă era ună şală fórte frumosă de Francia, uă rochiă de uă stofă alésă, obiecte de toaletă, călţunĭ,

profumurĭ şi batiste. Copila tresări vĕḑênd aceste galante presenturĭ, şi nu putu a 'şĭ ascunde bucuria mulţămindŭ pré mult tînĕruluĭ eĭ peţitorŭ. În acestea bastimentulŭ lăsase în urma-ĭ ḑisele oraşe; şi eĭ putură eşi earăşĭ liniştiţĭ pe bordŭ ş'a privi varietatea peisagelorŭ danubiene. Pe după amia-ḑĭ s'a urmat uă mésă şi maĭ încărcată, şi maĭ lucsósă ca cea de la dejunŭ. Pênă a nu apune sórele eraŭ pe din-façia orăşeluluĭ Sulina, situatŭ pre capulŭ despre drépta. Comisiunea danubiană staţionată aci făcu din acesta unŭ micŭ orăşelŭ europeanŭ. Maĭ 'nainte de acolo se vede fanarulŭ din Insula-şerpilorŭ care luminează bastimentelorŭ nóptea. La intrarea în mare pe canalulŭ Sulineĭ era unŭ spectaclu admirabilŭ. Tótă lumea eşi pe bordŭ să véḑă cum apele fluviuluĭ daŭ asaltŭ peste a le măriĭ. În mare s'a întêmplat să fie, aceia ce e cam rarŭ în luna luĭ Octombre, unŭ timpŭ seninŭ. Marea liniştită nu înspăimântă pré mult ochiĭ juneĭ călĕtóre, vĕḑêndu-se de uă-dată depărtată de uscatŭ şi în miḑloculŭ uneĭ câmpiĭ de valurĭ în care se reflecta colórea ceriuluĭ şi nóptea lumina stelelorŭ. Marea e de uă colóre albastră vînĕtă fiind lină, şi valurile eĭ aŭ crestele albite de spumă; când e întărîtată se face négră şi se simte unŭ mirosŭ greu pe ea. Rarŭ icĭ şi colo, perḑêndu-se privirea în spaçiu unde nu se vede decât apă şi ceriŭ, déca se însémnă vre unŭ punctŭ, vre uă insulă depărtată, saŭ rĕdicându-se fumulŭ spre orizontŭ de la vre unŭ orăşelŭ maritimŭ. Singuriĭ tovarĕşĭ de călĕtorie, în aste valurĭ destulŭ de posomorîte şi chiarŭ pe timpŭ liniştitŭ, eraŭ delfiniĭ cari se jocŭ şi se ţinŭ pe dinaintea bastimentuluĭ navigândŭ. După ce merseră uă ḑi pe fluviu, când se

înoptase eĭ ajunseră în largulŭ măriĭ trecêndŭ pe dinaintea acceleĭ insule nelăcuită. cu farulŭ aprinsŭ. (*)

Pasageriĭ eraŭ așeḑațĭ prin cabine. Galantulŭ soçiu conduse pe juna sirenă în cabina sa, și îndată eși recomandându-ĭ a închide ușa pe dinlăuntru, și 'ĭ pofti nópte ușóră. Copila aci singură, roti ochiĭ pretutindenĭ, să véḑă nu cum-va e vre uă ușă ascunsă de unde cine-va să intre peste nópte și să o incomodeze. Dérŭ dupe ce se asigură despre asta, se desbrăcă și se puse într'unŭ așternutŭ fórte curatŭ, în care dormi pênă a duoa ḑi diminéța. Ar' fi credutŭ cine-va că o va găsi rĕulŭ măriĭ, precum se întêmplă la mulțĭ, dér nicĭ-de cum. Cu câtŭ ea se arĕtase la începutŭ tristă, preocupată de nisce gôndirĭ, în urmă cu tótă balansarea bastimentuluĭ, și trosnitureĭ ce se auḑia din când în când lovinduse de valurĭ, fuse neturburată și comodă ca și cum se afla acasă.

Trecu nóptea, și bastimentulŭ continuŭ navigase cu obiciuuita luĭ regulă pe unŭ timpŭ calmŭ. Sórele rĕsări a duoa-ḑĭ într'unŭ orizontu înflăcăratŭ care înfăçișa marea și ceriulŭ ca unŭ oceanŭ aprinsŭ. Spectaclu era pré mărețŭ, pré încântatorŭ, și d'aceia copila a trebuitŭ să se scóle când vocea bunuluĭ amicŭ o chiămă. Numaĭ unŭ frate ar' fi fost așa de bunŭ și cu atâta îngrijire pentru dênsa. Elŭ, ce e dreptŭ se purtase atuncĭ maĭ bine decâtŭ unŭ frate. Cât, sêrmana ființă! în amăgirea eĭ se credu fericită!.. Nu scia însă ce este!..

---

(*) Acolo sŭntŭ uă mulțime de șerpĭ pentru care i s'a dat insuleĭ acéstă numire. Reptilele acestea însă sŭntŭ maĭ bunĭ, maĭ blânḑĭ ca uniĭ ómeni, cĕcĭ nu facŭ nimuluĭ nicĭ unŭ rĕŭ..

Timpulŭ acesta liniştitŭ şi frumuseţea spectacoluluĭ mă-riĭ bucura fórte multŭ persónele strînse pe bordŭ, dér unŭ matrosŭ ḑise: „timpulŭ are să se schimbe; numaĭ de „ar' veni vijelia dupe ce vomŭ fi în Bosforŭ.“

Către ḑiua ḑiumĕtate începu să se zăriască, către ţermĭ la drépta, Varna. Varna fortificată şi ocolită de stâncĭ ce o face neînvinsă, avênd în portu-ĭ uă sumă de bastimente şi uă parte a floteĭ turce. Maĭ ântêĭ s'a vĕ-ḑutŭ forturile pe înălţimĭ, turnurĭ, minarele, oraşulŭ. Despre acéstă cetate istoria ne arétă multe; şi maĭ cu osebire că Amurat II învinse sub muriĭ seĭ pe Ladislas V regele Ungarieĭ la 1444, şi îlŭ ucise cu chiarŭ mâna sa pedep-sindulŭ pentru că a fost spergiurŭ.

Să trecemŭ înainte de Varna, tot spre miaḑă-ḑi, în a-celŭ chaosŭ agitatŭ al măriĭ, în care bastimentulŭ plu-tesce ca uă planetă în cursulŭ eĭ, şi ne-vĕḑêndŭ ochiulŭ călĕtoruluĭ alt-ceva decât apă şi ceriulŭ. Înlăuntru bas-timentuluĭ se petrece tot cele din ḑiua cee-laltă.

Copila privia cu ochiĭ încântătorĭ pe omul eĭ, pe pro-tectorulŭ eĭ, în acelŭ deşertŭ chaosŭ în care dênsa fără elŭ ar' fi fost perdută, şi nu înceta de a 'lŭ numi: scum-pulŭ eĭ! şi dênsulŭ îĭ rĕspundea tot cu acéstă vorbă: scumpa mea!..

A treia ḑi se însemnă de departe vederilorŭ Capulŭ Emineĭ. Încongiurândŭ acestŭ capŭ care închiăie lanţulŭ Balcanilorŭ, se opri, vaporulŭ, în golfulŭ Burgas (Pyrgos) în al căruia fundŭ se ḑice că se găsesce tîrgulŭ cu a-cestŭ nume. Maĭ 'nainte pre uă stâncă se ivesce ca din sênulŭ apelorŭ uă monastire St. Anastasia. Ţermiĭ Mă-riĭ-Negre formând unŭ semicercŭ, cu munţiĭ şi cu oraşele

eĭ, aĭ Bulgariĭ şi Rumeliĭ, se întindŭ măreţĭ şi încântătorĭ pênă se ajunge la gûtulŭ pe care intră spre a fi duşĭ pênă la Constantinopole, Bosforulŭ.

A patra ḑi se însemnă de departe vederilorŭ munţiĭ pe cari este situatŭ Constantinopolu: cetate grandiósă, renumită pentru frumuseţea şi posiţiunea sa paradiasialĕ, căruia i se ḑice: Cetatea-cetăţilorŭ!..

Cu cât se apropie cine-va spre acéstă parte, marea se îngustiază şi ţermiĭ a duoĕ continente începŭ a nu fi depărtaţĭ. Aci la capĕtulŭ strêmtórei se află duoĕ farurĭ ce luminează călĕtorilorŭ; unulŭ pe ţermulŭ Europeĭ, şi altulŭ pe ţermulŭ Asieĭ. Celŭ d'ântêĭ se numesce: Rumelifanar (fanarachi) celălaltŭ: Anatol-fanar, unde este capul: Cumburnu. Malurile de granitŭ pe cari sûntŭ situate cetăţile din Asia, dispută în magnificenţă cu ceĭ aĭ Europeĭ, acoperiţĭ fiind de orăşele de plăcerĭ, cu dumbravĭ, grădinĭ, vile, chioschiurĭ, palate şi uă mulţime de monumente...

Unŭ accidentŭ vine. Când eraŭ călĕtoriĭ nostri să intre în Bosforŭ, se stârni uă vijelie ca cum ar' fi eşitŭ de-uă-dată din fundulŭ apelorŭ. Marea care pênă aci se arĕta verde şi lucie, se turbură şi se înnegri rĕdicândŭ valurĭ cât nisce munţĭ. Bastimentulŭ trosnia sub grămădirea apelorŭ cari începuseră să se înfurie şi să trécă cu marĭ talasurĭ pe d'asupra luĭ. Uă sguduire puternică şi mugirĭ înfiorătóre se auḑiră din tóte părţile cari făcură pe călĕtorĭ a se închide prin cabine, şi numaĭ marinariĭ, acestĭ ostaşĭ în luptă tot-d'auna cu elementele, se aflaŭ pe covertă, împreună cu căpitanulŭ ce le comandă cu uă fluerită détoriile lorŭ. Înlăuntru tóte se cletinaŭ, tóte e-

raŭ sguduite şi rĕsturnate. Câţĭ-va pasagerĭ, şi maĭ ales dintre femeĭ ĭĭ găsise gréţa măriĭ; eĭ geméŭ şi vomaŭ în nisce lavoare cari sûntŭ destinate pentru acésta. Uniĭ bărbaţĭ staŭ cu capulŭ între mâinĭ ca cum ĭĭ dorea capulŭ, alţiĭ îngenuchiaŭ, femeile se închinaŭ, şi fie-care era cum se găsia sub impresiunea acestorŭ momente de grózâ pentru omenire.

— Rógă-te! fă semnulŭ cruceĭ! ḑise tînera fiică aceluia care, vĕḑênd că ea se închina şi chiăma în ajutorŭ numele Maiceĭ-Domnuluĭ, se depărtă de lângă dênsa şi o lăsă singură în acéstă ocupaţiune fără a 'ĭ ḑice nimicŭ. Ea ênsă şi acum, astă tînĕră fată, fusese scutită de rĕulŭ de mare. Nisce călĕtorĭ englesi, destupaseră în acelŭ timpŭ butiliĭ cu cognac, şi le ducea la gură fără să ţie socotélă de cât béŭ. Ar' dice cine-va că tempesta în mare, pentru unŭ bietŭ bastimentŭ surprinsŭ de uă-dată fără să pótĕ să 'şĭ asigure intrarea în vre unŭ portŭ, e finitulŭ lumeĭ pentru dênsulŭ şi călĕtoriĭ cari ĭĭ duce.

Astă-dată tempesta, ce o prevĕḑuse matrosulŭ, chiarŭ de la rĕsăritulŭ sóreluĭ din ḑiua cee-laltă, era violentă, ameninţătóre, şi abia încetă dupe ḑece ore. Bastimentulŭ, surprinsŭ tocmaĭ când era să intre în strêmtórea de Constantinopole, fu datŭ înapoĭ multe milurĭ; şi, ce maĭ facŭ şi ce se petrecu, tocmaĭ a treia-ḑi putu să vie cum dete Bunulŭ Dumneḑeŭ, să atingĕ ţermiĭ de la Galata.

Constantinopole încântă şi uimesce privirea avêndŭ uă fórte mare întindere, situatŭ pe şépte dealurĭ; ast-felŭ că, palatele, casele, casarmele, fortificaţiunile, maĭ alesŭ cele despre mare, monumentele luĭ, capiĭ, insulele cele florinde, grădinile de prin gregiuru-ĭ pururea verḑĭ, şi unŭ

milion de frumusețĭ sûntŭ vĕḑute de uă-dată la intrarea prin Bosforŭ. În portŭ sûntŭ bastimente marĭ, fregate și bricurĭ de resbelŭ, nave de comerciŭ a le maĭ multorŭ națiunĭ, cari formézä pădurĭ de catarte cu pavilónele, cordagiurile și pânzele, ce sûntŭ înșiruite p'în tóte părțile pe lângă țermĭ, la Scutari, Galata, Cornu-de-aurŭ etc. și uă mulțime de vapóre și vaporașe cari se încrucișază în acéstă mare, precum și nenumĕrate caice și batelurĭ, făcêndŭ serviciulŭ comerciuluĭ și populațiuneĭ fórte numerósc aci... La debarcadare se amețesce omul vĕḑêndŭ acea activitate rĕspândită în tot loculŭ, strigătulŭ caicciilorŭ vorbindŭ tóte limbile și înfăçișândŭ fel-de-felŭ de costume, cari vin să trécă la Galata, saŭ la Pera pasageriĭ, bagage și mărfurĭ de prin tóte navele și vapórele cari sosescŭ și staționează acolo din tóte părțile lumeĭ. În mișcarea acea dinlăuntru bastimentuluĭ, cu sgomotulŭ și fluerulŭ machineĭ, în îmbulziala ómenilorŭ, strigarea matrosilorŭ ș'a caicciilorŭ pentru ceĭ cari vin cu grămada a se scoborî prin batelurĭ, veni și rônduluĭ aceleĭ grupe ce o descriserămŭ de la începutŭ, a se da josŭ din bastimentulŭ ḑisŭ. Copila, tremurândŭ și perdută în acestŭ chaosŭ cum arĕtarămŭ, în acea lume cu totulŭ străină pentru dênsa, ținea de brațu pe omul eĭ și ochiĭ îĭ avea plinĭ cu lacrime ațintițĭ în ochiĭ luĭ. — Așa e că mĕ iaĭ de legitimă soçia dumitale?.. Te rogŭ să 'mĭ daĭ adresa, că să scriŭ părinților să 'mĭ dea ertare și bine-cuvîntare; prin acesta eĭ să scie unde mĕ găsescŭ și că sûntŭ fericită?..
— Negreșitŭ!.. rĕspunde acela preocupatŭ căutândŭ cu ochiĭ la Galata, și trecêndu-ĭ prin minte vre unŭ drago-

manŭ de care piaţa şi stradele sûntŭ pline în acéstă mare şi renumită cetate.

Infortunata fugitivă, sări de pe nisce scărĭ aninate pe bordŭ în batelŭ, cu acelŭ personagiŭ; şi atuncĭ vĕḑu şi pe acele duoĕ fiinţĭ scóse ca dintr' unŭ arestŭ, cu bagage şi lucrurĭ, pentru a trece la ţermŭ ce era la uă mică distanţă. La marginea Galateĭ, aşteptaŭ ómenĭ, rudele celorŭ sosiţĭ, comercianţĭ turcĭ şi creştinĭ, — jidanĭ carĭ aşteptaŭ tacsidurĭ de femeĭ amăgite aduse cu vaporulŭ de prin România, despre al cărora preţŭ disputā cĭ la ţermĭ acolo şi se ciorovăescŭ ore întregĭ, făcêndu-le de vîndare ca pe nisce obiecte... Soldaţiĭ poliţii ţin ordinea. Hamali şi catîrarĭ alergŭ pentru a transporta persóne şi bagage la osterii, hotelurĭ, saŭ pe la case de particularĭ... Galata înfăçişază comerciulŭ, piaţa asteĭ renumite cetăţĭ, şi d'aceia în tot timpulŭ e lume multă şi uă nemărginită mişcare pe strade, în portŭ şi prin magasine. Mărfurile se tragŭ, se descarcă la vamă care e în dreptulŭ Galateĭ.

Vorbimŭ de uă cam-dată despre Galata unde ântêĭ puse piciorulŭ pe uscatŭ fiica acésta.

Ş'aci, precum în alte oraşe turcescĭ, sûntŭ case cu maĭ multe etage, cu privdórele eşite în afară, ênsă construite din lemne, cu forma şi dupe gustulŭ orientalŭ cam micuţe, cu tavanele josŭ, şi cam îndesuială pentru mulţimea lŏcuitorilorŭ ce şeḑŭ în ele. P'între aceste case, în façia stradeĭ, se găsescŭ magasinĭ şi diferite dugheniţe. Stradele costişate carĭ suĭ şi te scoborĭ, de a merge de la unŭ cartierŭ la altulŭ, sûntŭ tot aşa de neregulate şi rĕŭ pavate, încât pe la unele locurĭ cele de la Rusciucŭ nu potŭ fi de tot umilite pe lângă aceste d'aicĭ. Nu vomŭ

dice tot ast-felă despre pietele cari conțin monumente istorice și capurĭ de operă a le arteĭ bisantine, geamiile cele marĭ cu cupolile și împregiurimile lorŭ ca nisce casarme, și bisericĭ ca St. Sofia, prefăcută în geamie, palatele seraiurile Gran-siniorului, grădinile pururea verdiĭ, dumbrăvile de cipri la chimitire, precum și vederea spre Bosforŭ, saŭ spre Cornu-de-aurŭ. Cât pentru acestea avemŭ uă mare și venerabile admirațiune, pentru care vomŭ reserva maĭ în urmă unŭ capitŭ.

În cele-lalte cartiere fórte lungĭ și cu stradele încurcate locuescŭ Turciĭ, la Fanar Greciĭ, Armeniĭ, la Balata Evreĭ ispanioli, și la Pera consoli și maĭ mult Europeĭ; în Haschioĭ jidovimea cea perdută; cine maĭ cunósce numĕrulŭ lorŭ!.. Să nu uitămŭ pe lângă acestea și că, în acestŭ timpŭ (876) imperiulŭ otoman dupe schimbările ce se petresuse în întru de atâțĭ Sultanĭ, resbelulŭ cu Munte-negreniĭ, Sêrbiĭ așteptându-se și la unŭ noŭ resbelŭ maĭ mare, făcuse concentrărĭ în tóte părțile provinciilorŭ și în capitală de nenumĕrate trupe regulate și neregulate, al cărora centru și basă de operațiune li se destina de acolo. Așa că dupe ce casarmele și posturile din Stambul eraŭ pline, apoĭ cele afară din orașŭ, precum la Daud-Pașa și Ramid-Ciftelic, casarme ca nisce citadele, edificiurĭ mărețe pe înălțimĭ muntóse, afară de linia fortificațiunilorŭ muruluĭ cetățiĭ, și ospitalulŭ militarŭ, numaĭ avéŭ locŭ; că și pre piețe și în strade eraŭ tăbărîte glótele de oștirĭ. Decĭ, stradele și foburgurile cele maĭ depărtate geméŭ de mulțimea acestora adușĭ de prin fundurile Asieĭ și Africeĭ. Pre lângă splendórea, grandositatea și încântătórea privire a monumentelorŭ cum disc-

rămŭ, vĕḑute în marginile şi în centru cetăţiĭ, apoĭ acea pregătire şi concentrărĭ de armate dădea Constantinopoleluĭ unŭ aspectŭ sĕlbatecŭ şi înfiorătorŭ, ce îngrijia pré mult pe lócuitorĭ, pe ceĭ nouĭ veniţĭ, şi chiar pe comercianţĭ...

Pasageriĭ fiind eşiţĭ pe uscatŭ, în dreptulŭ Topchaneleĭ cu acele edificiurĭ şi casarme marĭ, nu departe de seraiurĭ, era tocmaĭ la timpulŭ când imamiĭ cântaŭ pe minarele lauda, ca şi în meḑiulŭ nopţiĭ, către cele patru părţĭ a le lumeĭ; şi dervişiĭ întorn uă-dată în septĕmână în-întrulŭ techeelorŭ valsul lorŭ într'unŭ călcâiŭ, care, dupre credinţa lorŭ, însemnează rotirea stelelorŭ... La acelŭ momentŭ, maĭ toţĭ musulmaniĭ se spală pe faciă şi la picióre, şi 'şĭ facŭ ruga lorŭ citindŭ namazu prin case şi orĭ unde se găsescŭ, îngenuchiândŭ pe unŭ covoraşŭ, saŭ pe vestmîntulŭ lorŭ cel aşternutŭ pe pămêntŭ.

Dér să venimŭ la copilă, a căriia mirare era estremă vĕḑêndŭ acelŭ amalgamŭ de costume; nisce fisoinomiĭ ciudate, femeĭ în iasmacurĭ cu feregele şi cu obrasulŭ învĕlitŭ, ofiçeriĭ turcĭ în uniformă alăturĭ cu vre unŭ efendi, ciorbagiĭ, soldaţiĭ nizamĭ, başibuzucĭ şi Cerchesiĭ cu căciulă de blană pe capŭ, cu patrónele la peptŭ ca duoĕ naiurĭ şi cu vestminte lungĭ, Persianiĭ cu căciulĭ înalte şi cu bărbile negre corbŭ, Arapi, Turcomanĭ şi scisi ect. Apoĭ aci, pe lângă Europeĭ : Francesĭ, Englesĭ, Nemţĭ, Croaţĭ şi Americanĭ, carĭ pre lângă costumulŭ obicinuitŭ al lorŭ adaogă şi câte ceva din celŭ orientalŭ, se vĕdŭ numaĭ fesurĭ şi cealmale, turcime, contrastulŭ trecutuluĭ cu moda actualĕ. Şi între hamaliĭ carĭ ceĭ maĭ mulţĭ sûntŭ Bosnegĭ, Turcĭ, Armenĭ şi Bulgarĭ, dragomaniĭ nu lipse-

seŭ uă mulţime ce se oferă la serviciul tutuloră cari le plătesce. Uă mulţime de catîrĭ acolo şi asinĭ încărcaţĭ cu poverĭ însemnate, pênă şi cu scândurărie şi cherestea de construcţiunĭ, te póte pré bine lovi de nu veĭ lua séma. Apoĭ maĭ e şi nenumĕraţĭ purtătorĭ de nisce scaune acoperite, brancarde, în cari se pun şi se preumbla ceĭ cari nu pot merge pe josŭ, caĭ de închiriatŭ şi altele. Comercianţiĭ Armenĭ, Turcĭ, Grecĭ, Chefaloniţĭ cari staŭ serioşĭ dinaintea magasineloră şi dugheniloră de tot felulu de mărfurĭ şi de legumĭ, ceĭ-ce mereŭ strigă: buono! e eftino!.. asemenĭ şi salipgiĭ, paceagiĭ, pilafgiĭ cari umblă pe strade cu tingirĭ şi tablale; vĕdêndŭ şi atâtea strade necurăţite, strêmte şi încurcate, cu casele de lemne şi cu câinĭ mulţĭ tologiţĭ în tóte părţile; — şi câte uă-dată de la ferestrele aceloră case arĕtându-se, între perdele, câte unŭ capŭ de femeie cu sprâncenile făcute, cu faţia sulemenită şi cu unghiile cănite dupe moda locale... eată cam ce e de a te surprinde de uă-camdată în Galata precum şi în tot Constantinopolu... Apoĭ acea mulţime de óste, cea maĭ mare parte ómenĭ rĕŭ îmbrăcaţĭ, rĕŭ încălţaţĭ destinaţĭ de a combate pe inamicŭ la Dunăre, şi maĭ ales în timpŭ de uă grea iarnă, se vede în tóte acestea, adevĕratŭ obiceiurĭ din orientŭ înapoiate cu secoliĭ disputândŭ la unŭ locŭ cu progresulŭ modernŭ. Şi cu tóte acestea aicĭ e cetatea în care se încrucisază interesele tutuloră Puteriloră, ale lumeĭ întregĭ!..

Tînĕra copilă se ameţi vĕdêndŭ tóte acestea, ţinută şi purtată în unulŭ din acele brancarde, şi mergêndŭ p'a-lăturĭ dragomanulŭ celŭ cu unŭ fesŭ lăsatŭ pre ceafă şi cu barba rŏtundită, care vorbesce multe limbĭ, pênă şi românesce, pentru că elŭ a fost óre-când la Galaţĭ. A-

cestuia îĭ recomandase domnişorulŭ pe care 'lŭ descriserămŭ, de a 'ĭ duce marfa acasă, femeile cu bagagele lorŭ punêndu-le a se urca în aceste fiacre purtate pe braçe de către hamalĭ, şi înaintândŭ de la portu, suindŭ şi scoborândŭ în acele strade de la Galata... Unŭ hamalŭ bětrânŭ cu picióreIe nude în nisce imineĭ, legatŭ la capŭ cu uă legătură galbenă peste fesulŭ roşu, cu ismenele albe ca nisce şalvarĭ scurţĭ, cu unŭ minteanŭ de pânză vătuită şi cu ilicŭ pe d'asupra găitănitŭ, omŭ înaintatŭ în etate, cu uă barbă rotundă albă, purtândŭ în spinare bagage grele, privia pa aceste infortunate, şi maĭ alesŭ cum mergea fiind în dreptulŭ uneĭ din aceste fete, cea roşcată la faciă, care se părea nepăsătóre despre sórtea eĭ; elŭ cu faciă întristată dise în sine: „Dumnedeŭ să aibă milă de aceste nenorocite!.. Acesta era Velicu, unŭ Bulgarŭ rěmasŭ p'în Constantinopole din copilărie, şi care din părinţiĭ luĭ fiind dintr'uă comună de pre lângă Dunăre spre Vidin, simpatisă pentru acestea, al cărora portŭ îĭ amintia învecinarea spre hotarele loculuĭ nasceriĭ sale.

Juna fiică Susana, simţi fără voia eĭ că 'ĭ pică uă lacrimă din ochiĭ; ênsă ea se resignă sórteĭ cum va voi cu dênsa... Ea repetă aceluia, domnişoruluĭ cu care a venit, êncă de la portŭ, că doresce de a scri la părinţi eĭ. — Bine, bine!.. îĭ rěspunse elŭ suridêndŭ, astuĭ angelŭ ce perduse aripile şi 'ĭ rěmânea numaĭ graţiĭ şi frumoşiĭ ochĭ de a se inunda în lacrime. Acela recomandă ş'acestŭ lucru dragomanuluĭ, de a scri şi a pune adresa luĭ, pentru casŭ de priimirea rěspunsuluĭ din România.

În Galata este uă stradă dosnică şi nu atât de curată, care se numesce: Saduchei. Acéstă caravană de femeĭ